

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Elin Thorp

Bevisbördan i skadeförsäkringstvister

Examensarbete
20 poäng

Handledare
Eva Lindell-Frantz

Försäkringsrätt

VT 2005

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte	4
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Metod och material	5
1.5 Disposition	6
2 FÖRSÄKRINGSRÄTT	7
2.1 Historik	7
2.2 Skadeförsäkring och summaförsäkring	7
2.3 Lagstiftning	8
2.3.1 FAL: Lag om försäkringsavtal (1927:77)	8
2.3.2 KFL: Konsumentförsäkringslag (1980:38)	9
2.3.3 NFAL: Ny försäkringsavtalslag (Prop. 2003/04:150)	9
2.4 Försäkringsavtalet	10
2.4.1 Avtalsparter	10
2.4.2 Premie och självrisk	10
2.4.3 Biförpliktelser	11
2.4.4 Skadereglering	12
2.5 Försäkringsbedrägerier	13
3 BEVISRÄTTENS GRUNDER	14
3.1 Fri bevisprövning	14
3.2 Begrepp inom bevisrätten	14
3.2.1 Bevisfakta, bevistema, rättsfakta och hjälpfakta	14
3.2.2 Bevisbörda	15
3.2.3 Beviskrav	16
3.3 Bevisvärdering	16

3.4	Bevisbördepunkten och bevisvärdepunkten	17
3.5	Överviktsprincipen	18
4	BEVISBÖRDAN FÖR ATT ETT FÖRSÄKRINGSFALL HAR INTRÄFFAT	19
4.1	Allmänt	19
4.2	Praxis avseende motorfordonsförsäkringar	20
4.3	Praxis avseende andra försäkringar än motorfordonsförsäkringar	27
4.4	Bevisbörda och beviskrav	29
5	BEVISBÖRDAN FÖR ATT EN BIFÖRPLIKTELSE HAR ÅSIDOSATTS	31
5.1	Allmänt	31
5.1.1	Lagtext	31
5.1.2	Identifikation	32
5.1.3	Adekvat kausalitet och skälighet	32
5.2	Upplyningsplikt	34
5.2.1	KFL 30 §	34
5.2.2	NFAL 4 kap 1-2, 4 §§	34
5.2.3	Identifikation	35
5.2.4	Bevisbörda och beviskrav	36
5.3	Föreskrifter i försäkringsavtalet	36
5.3.1	Försäkringsobjekt och den försäkrades skyldigheter i KFL och NFAL	36
5.3.2	Identifikation	37
5.3.3	Fareökning	37
5.3.3.1	KFL 31 §	37
5.3.3.2	NFAL 4 kap 3 §	38
5.3.3.3	Bevisbörda och beviskrav	38
5.3.4	Säkerhetsföreskrifter	38
5.3.4.1	KFL 31 §	38
5.3.4.2	NFAL 4 kap 6 §	39
5.3.4.3	Bevisbörda och beviskrav	40
5.3.5	Räddningsplikt	40
5.3.5.1	KFL 31 §	40
5.3.5.2	NFAL 4 kap 7 §	40
5.3.5.3	Bevisbörda och beviskrav	40
5.4	Framkallande av försäkringsfall	41
5.4.1	KFL 32 §	41
5.4.2	NFAL 4 kap 5 §	42
5.4.3	Identifikation	42
5.4.4	Bevisbörda och beviskrav	42
5.5	Vilseledande i samband med skadereglering	44
5.5.1	KFL 34 §	44
5.5.2	NFAL 7 kap 3 §	45

5.5.3	Identifikation	45
5.5.4	Bevisbörda och beviskrav	45
5.6	Undantag från nedsättningsreglerna i KFL och NFAL	45
5.6.1	KFL 33 §	45
5.6.2	NFAL 4 kap 9 §	46
5.6.3	Bevisbörda och beviskrav	46
6	BEVISBÖRDA OCH BEVISKRAV INOM ANDRA RÄTTSOMRÅDEN	47
6.1	Allmänt	47
6.2	Skadeståndsrätt	47
6.3	Avtalsrätt	49
6.4	Köprätt	50
7	AVSLUTNING	51
BILAGA A		54
	Konsumentförsäkringslagen (1980:38)	54
BILAGA B		55
	Proposition 2003/04:150 Ny försäkringsavtalslag	55
KÄLLFÖRTECKNING		57
	Litteratur	57
	Offentligt tryck	58
	Artiklar	59
	Försäkringsvillkor	59
	Övrigt	59
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING		60

Sammanfattning

Försäkringar är idag en viktig del av det vardagliga livet och de flesta människor begär någon gång försäkringsersättning för en skada de råkat ut för. Skadeförsäkringar, de konsumentförsäkringar som huvudsakligen täcker bostäder och motorfordon, regleras idag i stor utsträckning av försäkringsbolagens egna avtalsvillkor. När tvister uppstår mellan försäkringstagare och försäkringsbolag beror detta ofta på att parterna är oense om skadans händelseförlopp och vilka förpliktelser avtalsvillkoren faktiskt har inneburit. Vem är det som har bevisbördan för en viss omständighet och när skall bevisningen denna part lagt fram bedömas vara så stark att bevisbördan kan anses vara uppfylld?

Frågeställningen om vem som bär bevisbördan uppstår dels när det tvistas om huruvida en skada som täcks av försäkringen alls har inträffat, dels när det tvistas om huruvida försäkringsbolagets ersättningsansvar är begränsat därför att försäkringstagaren inte har uppfyllt sina förpliktelser enligt avtalsvillkoren.

Konsumentförsäkringslagen, som de lege lata är det huvudsakliga lagverket på området, är endast en ramlagstiftning och ordet bevisbörda förekommer överhuvudtaget inte i lagtexten. De principer för bevisbördans fördelning som idag tillämpas har istället utarbetats i rättspraxis. Försäkringstagaren har bevisbördan för att huvudregeln är tillämplig; att en ersättningsbar skada har inträffat och att han därför har rätt till ersättning. Försäkringsbolaget har bevisbördan för att en undantagsbestämmelse är tillämplig; att förpliktelserna enligt avtalsvillkoren har åsidosatts och att ersättningsansvaret därför är begränsat.

Domstolarna har i sina avgöranden tagit stor hänsyn till såväl försäkringstagarens trovärdighet som den befintliga bevisningen. Ord står ofta mot ord. Då en försäkringstagare sällan har samma bevismöjligheter som ett stort försäkringsbolag har HD förespråkat ett lägre beviskrav när en försäkringstagare skall bevisa att en ersättningsbar skada har inträffat. Huvudregeln i civilrättsliga mål är att ett rättsfaktum måste styrkas, men vid skadeförsäkringar behöver den enskilde konsumenten endast göra det mera antagligt att en ersättningsbar skada inträffat än att så inte är fallet. Han kan emellertid även ha bevisbördan för många andra omständigheter och ha andra, strängare beviskrav att uppfylla i samma tvist.

I skrivande stund har en proposition till en ny försäkringsavtalslag lagts fram, som kommer att ersätta alla idag gällande lagar på försäkringsrättens område. Propositionen kommer i stor utsträckning att ha samma innehåll som dagens regelsystem och problemfrågeställningarna angående bevisbördan kommer med största sannolikhet inte att förändras.

Förord

Med denna uppsats avslutar jag nu mina studier vid Lunds universitet och jag är mycket tacksam för den hjälp jag fått under skrivandet. Min handledare Eva Lindell-Frantz har alltid stått till förfogande med goda råd och vägledning. Jur. kand. Elisabeth Larsson har korrekturläst uppsatsen och kommit med många förslag till förbättringar.

Jag vill också rikta ett varmt tack till Sven och min övriga familj, som alltid har stöttat och uppmuntrat mig i vad jag än företagit mig.

Lund i mars 2005

Elin Thorp

Förkortningar

ARN	Allmänna reklamationsnämnden
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
BrB	Brottsbalk
FAL	Lag (1927:779) om försäkringsavtal
FT	Försäkringstidningen
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
KFL	Konsumentförsäkringslag (1980:38)
KköpL	Konsumentköplag (1990:932)
KöpL	Köplag (1990:931)
NFAL	Ny försäkringsavtalslag (Prop. 2003/04:150)
NJA I	Nytt Juridiskt arkiv
NFT	Nordiskt Försäkringstidskrift
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk
RH	Rättsfall från hovrätterna
SkL	Skadeståndslag (1972:207)
SkvN	Skadeförsäkringens villkorsnämnd
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätt
ÄB	Ärvdabalk

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Försäkringar är något som de flesta människor idag kommer i kontakt med under sin livstid. De bereder trygghet i samhället genom att skydda mot ekonomiska förluster på grund av oväntade och plötsliga händelser, inte bara för den som själv råkar ut för en skada utan även för andra som kan behöva ekonomisk hjälp när olyckan är framme. Försäkringsbolagen kan nuförtiden erbjuda skydd mot det mesta men det stora antalet försäkringar har resulterat i en snårskog av regler, omöjliga att överblicka för den enskilde konsumenten och ibland en källa till stor besvikelse när den ersättning som utfallit visat sig vara betydligt lägre än den förväntade.

För att försäkringsersättning skall utgå krävs att försäkringstagaren har uppfyllt sina förpliktelser enligt försäkringsavtalet. Hans huvudförpliktelse är att betala sin premie, men han har också vissa biförpliktelser att fullgöra. Dessa består av plikten att lämna korrekta uppgifter vid försäkringsavtalets ingående, plikten att inte bryta mot något av sina åliggande enligt försäkringsvillkoren, plikten att inte själv framkalla ett försäkringsfall samt plikten att inte försvåra skaderegleringen. Om försäkringstagaren åsidosätter något av dessa krav kan det medföra civilrättsliga sanktioner, såtillvida att försäkringsavtalet kan sägas upp, att det kan förklaras ogiltigt, att skadestånd kan utgå eller att ersättningen kan jämkas.

Det är dock inte ovanligt att försäkringstagaren och försäkringsbolaget har olika åsikter om vad som egentligen har hänt, vilket kan leda till tvister de båda parterna emellan. Frågeställningen om bevisbördans placering aktualiseras i två huvudsakliga situationer, dels när det tvistas om huruvida ett ersättningsbart försäkringsfall alls har inträffat, dels när en biförpliktelse eventuellt har åsidosatts och försäkringsgivarens ersättningsansvar som en följd av detta kan vara begränsat. I det förra fallet saknas tillämpliga lagrum i den försäkringsrättsliga lagstiftningen och principerna har istället utarbetats i praxis. I det senare fallet finns lagrum som reglerar biförpliktelserna och när de kan föranleda nedsättning av försäkringsersättningen, men själva frågeställningen om bevisbördans fördelning har även där överlåtits åt domstolarna att klargöra.

1.2 Syfte

Uppsatsens syfte är att redogöra för hur bevisbördan i tvister rörande konsumentförsäkringar kan fördelas under olika förhållanden och hur beviskravet kan variera. Ämnet kan sträckas ut i det oändliga men avsikten är inte att försöka ge en uttömmande redogörelse för alla de problem som kan anses relaterade till bevisbördan, utan istället att göra det överskådligt

vilka lösningar och principer som tillämpas av domstolarna. De frågeställningar som jag avser att besvara i uppsatsen är följande:

- Vem är det som skall bevisa vad i en försäkringstvist?
- Vilka beviskrav uppställs och varför?
- Kommer införandet av den nya lagen om försäkringsavtal att medföra några förändringar?
- Skiljer sig bevisbördereglererna inom försäkringsrätten från motsvarande regler inom andra rättsområden?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen ligger inom den svenska konsumentförsäkringsrättens område och behandlar bevisbördans fördelning vid skadeförsäkringar. Med begreppet åsyftas vad som inom försäkringsbranschen kallas för sakförsäkringar, vilka oftast täcker bostäder, lösöre och motorfordon. För skadeförsäkringar är det huvudsakligen konsumentförsäkringslagen, KFL, som de lege lata är tillämplig och motsvarande regler avseende konsumentförsäkringar i lagen om försäkringsavtal, FAL, utreds inte i uppsatsen då dessa mycket sällan är tillämpliga på skadeförsäkringar utan istället reglerar personförsäkringar. När den nya försäkringsavtalslagen träder i kraft kommer den att samla alla försäkringar i ett enda lagverk och de lagrum däri som behandlar biförpliktelser tas däremot upp.

Biförpliktelserna benämns både i KFL och i propositionen till ny försäkringsavtalslag som regler vilka grundar nedsättning av ersättningen och begränsningar av försäkringsbolagets ansvar. Förutsättningarna för nedsättning diskuteras dock inte i närmare mån utan istället analyseras vem som har bevisbördan för vad vid respektive biförpliktelse.

1.4 Metod och material

I uppsatsen har den traditionella juridiska metoden använts, vilken i huvudsak innebär studier av lagar och förarbeten, såväl som praxis och doktrin.¹ Materialets utgångspunkt är förarbetena till KFL och propositionen till ny försäkringsavtalslag, som skall träda i kraft den 1 januari 2006. De principer som tillämpas rörande bevisbördan vid konsumentförsäkringar har dock i stor utsträckning slagits fast i praxis och därför redogörs även för några av de inom litteraturen och lagförarbetena mest frekvent förekommande rättsfallen, både ifrån HD och ifrån hovrätterna.

¹ Peczenik ”Juridisk argumentation – en lärobok i allmän rättslära” (1990) s 13f, 65f

1.5 Disposition

Uppsatsens *första* kapitel består av en inledande presentation av ämnet och inkluderar syfte, metod och avgränsningar. Det *andra* kapitlet innehåller en kort tillbakablick på försäkringsrättens historia och rättsutveckling, följt av en övergripande redogörelse för vad ett försäkringsavtal innebär, vilka parter som kan vara involverade och vilken lagstiftning som reglerar svenska konsumentförsäkringar. Det *tredje* kapitlet handlar om bevisning och den terminologi som används inom processrätten. Begrepp som bevisbörda och beviskrav är allmängiltiga och har samma betydelse inom alla rättsområden, men tyngdpunkten i kapitlet ligger ändå på processrätten då det är där som begreppen har sitt ursprung. Det *fjärde* kapitlet handlar om vem som har bevisbördan för att ett försäkringsfall har inträffat. Det *femte* kapitlet handlar om vem som har bevisbördan för att en undantagsbestämmelse i ett försäkringsavtal är tillämplig och att ersättningsansvaret därmed är begränsat. I det *sjätte* kapitlet jämförs bevisbördan och beviskravet vid konsumentförsäkringar med gällande rätt på andra rättsområden, för att ge perspektiv på hur problemet skiljer sig åt inom olika delar av juridiken. I det *sjunde* och sista kapitlet görs en sammanfattande analys av uppsatsen. Bifogad finns även en bilaga bestående av de lagrum i KFL och propositionen till ny försäkringsavtalslag som uppsatsen behandlar.

2 Försäkringsrätt

2.1 Historik

Försäkringar är inget nytt påfund, utan sträcker sig långt tillbaka i historien. Historiker har funnit bevis för att det redan i Babylonien fanns regler inom handelskaravaner som innebar att om en deltagare råkade ut för rövare skulle de andra hjälpa honom och fördela förlusten sinsemellan.² I det gamla Rom betalade en officerare i armén en del av sin lön till en sorts fond som gick till hans familj om han blev dödad.³ En tidig form av försäkringsskydd i Sverige fanns i de gamla landskapslagarna i brandstoden, som stadgade att invånarna i ett härad hade skyldighet att ekonomiskt hjälpa den som var bosatt där och genom en brand han inte själv var vållande till förlorade bohag och egendom (denna regel levde kvar under århundradena och befästes även i 1734 års lag, innan den upphävdes år 1853).⁴

Under medeltiden skapades på kontinenten den första sortens försäkring som liknar en modern sådan; sjöförsäkringen. I svensk lagstiftning kom bestämmelser om försäkring med i 1667 års sjölag.⁵ Försäkringsverksamheten fick dock sitt stora genombrott i Sverige och Europa när industrialismen slog igenom, då de maskiner som fanns i de nya fabriker var dyrbara för ägarna och därför försäkrades mot skador.⁶

2.2 Skadeförsäkring och summaförsäkring

Grundförutsättningarna för att en risk överhuvudtaget skall kunna försäkras är att ett stort antal personer är utsatta för just denna risk men att det endast är ett mindre antal personer som drabbas av den samtidigt eller under en viss tidsperiod. En inträffad skada måste också medföra ekonomiska följder.⁷

Försäkringar kan med viss förenkling delas in i privata (enskilda) och offentliga (sociala) försäkringar. Denna uppsats ligger inom de privata försäkringarnas område då den behandlar de bevisbördeproblem som kan uppkomma vid tillämpning av en *skadeförsäkring*. Dessa försäkringar ersätter skador med det belopp som fordras för att täcka den uppkomna förlusten och kallas inom försäkringsbranschen – men inte i lagtexten – för sakförsäkringar, då de ersätter skada på egendom och inkluderar bl a hem-,

² Hellner "Försäkringsrätt" (1994) s 18

³ Dawidson mfl "Vad är försäkring?" (1988) s 12

⁴ Eklund / Hemberg "Lagen om försäkringsavtal" (1957) s 1

⁵ Bengtsson "Försäkringsrätt – några huvudlinjer" (1999) s 16

⁶ Dawidson mfl a.a. s 16

⁷ Försäkringsförbundets hemsida 04-08-22

<http://www.forsakringsforbundet.com/common/browse.asp?id=127>

villa- och bilförsäkringar.⁸ En privat försäkring kan istället för skadeförsäkring vara en *summaförsäkring*, då det vid en inträffad skada utgår ett i förväg bestämt belopp, vilket är vanligt förekommande vid liv-, olycksfalls- och sjukförsäkringar. Inom försäkringsbranschen kallas dessa för personförsäkringar, men dessa kommer som nämnts inte att diskuteras vidare här.⁹

Skadeförsäkringar täcker flera olika sorters skador, såsom inbrott, stöld, brand eller hushållsmaskiner som blixten slagit ner i. Även skador som orsakats av den försäkrade själv kan ersättas, om han eller hon har en allriskförsäkring eller ”drulleförsäkring”. Vidare ingår ofta en ansvarsdel i en hemförsäkring, som hjälper den försäkrade om han drabbas av ett skadeståndskrav. Ansvarsförsäkringar har en begränsad omfattning; ingen ersättning utgår när försäkringshavaren handlat uppsåtligt. För att förhindra missbruk brukar som regel inte heller ersättning utgå om försäkringstagaren borde ha insett att skadan med stor sannolikhet skulle uppstå.¹⁰ I konsumentförhållanden är den skadelidandes egen försäkring många gånger primär i förhållande till ansvarsförsäkring på den skadeståndsskyldiges sida, då ersättningen enligt en vanlig sakförsäkring ofta är mer generös än den som kan uppnås från skadevållaren genom skadeståndsrättsliga regler. Om en skadelidandes egen försäkring täcker skadan, står han endast för självrisken.¹¹

2.3 Lagstiftning

2.3.1 FAL: Lag om försäkringsavtal (1927:77)

Under en lång tid rådde avtalsfrihet inom försäkringsområdet och försäkringstagarnas skydd var begränsat av så stränga avtalsvillkor att de hade svårt att ta tillvara sina intressen.¹² Först under 1900-talets början inleddes förberedelserna för en lagstiftning som skulle realisera en starkare ställning för försäkringstagarna och 1927 trädde FAL i kraft. Vid sin tillkomst täckte lagen alla privata försäkringar. Idag tillämpas FAL på personförsäkringar, specialförsäkringar och företagsförsäkringar, men nästan alla konsumenträttsliga skadeförsäkringar har undantagits och regleras istället av KFL.¹³

Biförpliktelseerna är i stort sett desamma i såväl FAL som KFL och propositionen till ny försäkringsavtalslag. FAL är till största delen dispositiv och innehåller inte särdeles detaljerade regler om försäkringsvillkoren eller vilka risker som skyddet skall gälla för, utan tillåter avtalsfrihet i stor utsträckning. Dock finns det paragrafer i lagen som är tvingande till konsumentens förmån och även om försäkringsavtalets innehåll bestäms av dess villkor får

⁸ Nilsson / Strömbäck ”Konsumentförsäkringslagen” (1984) s 13

⁹ Bengtsson a.a. s 12

¹⁰ Hellner / Johansson ”Skadeståndsrätt” (2000) s 40, s 183ff

¹¹ Hellner / Johansson a.a. s 183

¹² Prop 1979/80:9 s 20

¹³ Bengtsson a.a. s 14

dessa inte strida mot sådana paragrafer. Vilka dessa är anges uttryckligen i respektive lagrum; om inget annat anges är reglerna således dispositiva och parterna är fria att träffa avtal om annat.¹⁴

2.3.2 KFL: Konsumentförsäkringslag (1980:38)

FAL förbättrade avsevärt försäkringstagarnas ställning och var länge den enda lagen på försäkringsrättens område. Allt eftersom samhället utvecklades mot en mer konsumentvänlig inställning, kom dock det skydd som FAL gav att gradvis betraktas som inadekvat. Efter ett par decennier började röster höjas för ett ännu starkare skydd för enskilda försäkringstagare i syfte att förhindra att deras ekonomi riskerade att rasa vid en inträffad skada. Resultatet av reformarbetet blev KFL som trädde i kraft 1981. KFL har ett uttalat syfte att stärka konsumentens ställning i förhållande till försäkringsbolagen och därför är de flesta reglerna däri tvingande till konsumentens förmån, om inget annat är angivet i paragrafen.¹⁵

KFL tillämpas när en konsument tecknar en försäkring för huvudsakligen enskilt bruk och enligt 1 § reglerar lagen hemförsäkringar, villaförsäkringar, fritidshusförsäkringar, reseförsäkringar, trafik- eller andra motorfordonsförsäkringar samt båtförsäkringar. KFL gäller dock inte för all sorts egendom; specialförsäkringar för husdjur och smycken undantas då de inte anses ha samma ekonomiska och sociala betydelse för konsumenten som andra skadeförsäkringar. För dessa tillämpas FAL istället. Offentliga försäkringar, personförsäkringar eller företagsförsäkringar faller inte heller under KFL liksom kollektiva försäkringar.

De tvingande bestämmelserna om nedsättning när en biförpliktelse har åsidosatts finns i KFL 30-34 §§ och redogörs närmare för i kapitel 5.¹⁶

2.3.3 NFAL: Ny försäkringsavtalslag (Prop. 2003/04:150)

Endast några år efter införandet av KFL påbörjades ett nytt reformarbete och i maj 2004 presenterades propositionen om en ny försäkringsavtalslag, hädanefter kallad NFAL. Motiven betonar att tiderna förändras, samtidigt som det är mycket viktigt att ha en väl fungerande försäkringsverksamhet. Nya försäkringar och försäkringsmetoder har tillkommit. Sveriges inträde i EU har medfört att det numera även finns EG-direktiv att ta hänsyn till.¹⁷

NFAL kommer att ersätta både FAL och KFL och således samla reglerna för såväl skade- och personförsäkring som för företagsförsäkring med avsikten att ge alla försäkringstagare – och inte bara konsumenter – ett

¹⁴ Hellner a.a. s 61

¹⁵ KFL 3 §

¹⁶ Nilsson / Strömbäck a.a. s 33ff

¹⁷ Prop. 2003/04:150 s 125ff

bättre skydd. Regelsystemet i KFL kommer i stort att föras vidare i sak men med vissa ändringar, bl a kommer de specialförsäkringar (såsom för smycken eller husdjur) som idag faller under tillämpningsområdet för FAL att regleras i NFAL:s avsnitt om konsumentförsäkringar. Reglerna om biförpliktelse för konsumenter finns i kapitel 4 i NFAL och kommer att vara tvingande.¹⁸

2.4 Försäkringsavtalet

2.4.1 Avtalsparter

Ett försäkringsavtal tecknas hos en *försäkringsgivare* (ett försäkringsbolag) av en *försäkringstagare*. Försäkringsskyddet kan dock även avse andra än bara försäkringstagaren. Dennes familjemedlemmar och andra personer som han delar hushåll med kan också skyddas av försäkringen, om de är folkbokförda på den adress som försäkringen gäller. Dessa personer vars intresse försäkrats mot skada kallas för *försäkrade* och innebär därmed en vidare krets av människor än begreppet försäkringstagare.¹⁹

2.4.2 Premie och självrisk

Det föreligger inga formkrav när ett försäkringsavtal ingås och avtal kan följaktligen slutas både muntligen och skriftligen. Försäkringsavtalet innebär att försäkringsgivaren i utbyte mot en premie åtar sig att betala ut ersättning till försäkringstagaren för det fall att en skada inträffar. Ersättningsbara skador där inga omständigheter som utesluter ersättning enligt försäkringsvillkoren föreligger kallas för *försäkringsfall*.²⁰

Premien baseras på statistik som försäkringsgivaren använt sig av för att räkna ut sannolikheten för att en skada skall inträffa inom en viss grupp av människor och motsvarar den kostnad som försäkringsbolaget behöver för att kunna betala ut ersättningen vid ett försäkringsfall men också för själva skaderegleringen och administrationen.²¹ Betalningen av premien är försäkringstagarens huvudsakliga uppgift i avtalsförhållandet till försäkringsgivaren; utan en betald premie finns inget avtal och inte heller någon förpliktelse för försäkringsgivaren att ersätta en skada. För försäkringstagaren innebär försäkringen att han accepterar en liten ekonomisk förlust, i form av premien, för att undvika en större förlust. En försäkring ger således vid inträffad skada en ersättning som finansieras av andra premiebetalande försäkringstagare.²² Försäkringsverksamheten förutsätter att skaderisken är begränsad. Om inga gränser fanns skulle försäkringsgivarna gå i konkurs

¹⁸ Prop. 2003/04:150 s 132

¹⁹ Bengtsson a.a. s 13

²⁰ Lindell "Bevisbördan i försäkringsmål" NFT 2/1992 s 216

²¹ Bengtsson a.a. s 23

²² Hellner a.a. s 50

tämligen snabbt, förutsatt att de hade några försäkringstagare som hade råd att betala de orimligt höga premier som skulle krävas. I längden skulle detta leda till att det vore omöjligt att tillhandahålla försäkringar överhuvudtaget. En skadeförsäkring ger därför alltid begränsad ersättning även om taket kan ligga mycket högt.²³

I syfte att undvika situationen att ett försäkringsbolag skall behöva ersätta även mycket små skador har de flesta försäkringar idag en självrisk (vars storlek varierar beroende på vad det är som är försäkrat). Förluster som värderas lägre än självrisken ersätts inte eftersom försäkringsgivaren då kan undgå handläggningen av alltför små krav, vilka ofta är dyrare att fastställa och administrera än den faktiskt ersättningen. Självrisken kan också sägas vara viktig ur preventiv synpunkt, det lönar sig inte att vända sig till försäkringsgivaren för minsta lilla förlust vilket också leder till att försäkringstagarna i längden sparar premiepengar pga färre krav.²⁴

2.4.3 Biförpliktelser

En försäkringstagare eller annan försäkrad person har även andra förpliktelser att uppfylla än att endast betala premien. FAL, KFL och NFAL stadgar också vissa biförpliktelser som inte får åsidosättas för att ersättning skall kunna utgå. Biförpliktelserna utgörs av plikten att lämna korrekta uppgifter vid avtalets ingående, att inte åsidosätta föreskrifter eller vidtaga några fareökande handlingar utan att anmäla dem, att inte själv framkalla en skada samt att inte försvåra handläggningen av en inträffad skada genom vilseledande information. Om någon av dessa förpliktelser åsidosätts kan det medföra olika civilrättsliga sanktioner. Försäkringsgivaren kan neka helt att betala ut ersättning eller sätta ned den. Ibland kan även försäkringsavtalet sägas upp i förtid som resultat av åsidosättandet.²⁵ Biförpliktelserna är sålunda till för att försäkringstagaren (eller de försäkrade) skall se till att risken för skada inte ökar utan förblir densamma som försäkringsgivaren räknade med när avtalet ingicks.²⁶

Ur försäkringsgivarens synvinkel är förstås biförpliktelserna av stor betydelse eftersom de begränsar ersättningsansvaret och i viss mån förhindrar att ersättning betalas ut på fel grunder. Vid tecknande av ett försäkringsavtal uppkommer nämligen ett bekymmer för försäkringsgivaren som egentligen hör hemma inom rättsekonomin, problemet med *moral hazard*. Benämningen avser risken att en försäkringstagares uppförande kan komma att ändras när han väl är försäkrad, genom att han inte är lika försiktig längre. Vetskapen om att en eventuell förlust kommer att ersättas av någon annan gör att han kan unna sig att ta större risker. Ökad oaktsamhet hos försäkringstagarna kan leda till onödiga förluster för försäkringsgivaren, även om problemet i viss mån kan förebyggas genom att moral

²³ Gauffin "Praktisk försäkringsrätt" (1983) s 8

²⁴ Bengtsson a.a. s 87

²⁵ Nilsson / Strömbäck a.a. s 114ff

²⁶ Bengtsson a.a. s 50

hazard beaktas när priset på premien fastställs. För försäkringstagarnas del innebär detta att premien egentligen är högre än vad som är nödvändigt.²⁷

2.4.4 Skadereglering

Handläggning av skador regleras idag i KFL 37- 38 §§. Motsvarande bestämmelser finns i kapitel 7 i NFAL. Skadereglering skall ske skyndsamt och med iakttagande av den skadelidandes intresse. När en försäkringstagare anmäler en skada har försäkringsbolaget att ta ställning till huruvida den inträffade skadehändelsen täcks av försäkringen, om villkoren för att försäkringsersättning skall utgå är uppfyllda. Skaderegleraren måste därför ta reda på om försäkringstagaren faktiskt haft försäkringsobjektet i sin ägo, hur skadan har inträffat och hur stor försäkringstagarens ekonomiska förlust blivit. Om någonting i försäkringsavtalet är oklart tillämpas den skaderegleringsregeln, som innebär att det aktuella villkoret skall tolkas till försäkringsgivarens nackdel eftersom försäkringstagaren är den svagare av parterna och dessutom inte har haft något inflytande över avtalets utformning.²⁸

Ärendets handläggning avgörs av de fakta som framkommit i skadan. Skaderegleraren är beroende av de uppgifter och handlingar som försäkringstagaren lämnar och som styrker skadan. Det kan vara kvitton, polisrapporter, intyg eller förpackningar som det försäkrade godset legat i. Skaderegleraren får inte passivt invänta de för ärendet nödvändiga handlingar utan skall informera försäkringstagaren om vad denne måste göra för att få sin ersättning.²⁹ Det har betonats att det råder ett förtroendeförhållande mellan parterna. Felaktiga uppgifter från försäkringstagarens sida kan därför leda till långtgående följder för honom och även vid brott mot de andra biförpliktelserna är det mera undantag än regel att detta inte på något sätt påverkar ersättningen eller själva avtalsförhållandet.³⁰

Vid värderingen tas alltid hänsyn till föremålets ålder och skick. De flesta försäkringsbolag gör schablonavdrag istället för att begära att försäkringstagare i varje enskilt fall visar hur mycket just deras egendom hade använts. Affektionsvärde ersätts aldrig.³¹ Försäkringsersättningens belopp skall motsvara kostnaden för att återanskaffa ny likvärdig egendom eller få den skadade egendomen återställd till sitt ursprungliga skick med avdrag för vad egendomen förlorat pga ålder eller slitage.³²

Den konsument som är missnöjd med regleringen av sitt skadeärende, kan överklaga till ARN, Allmänna Reklamationsnämnden. Nämnden anses ha samma status som en statlig myndighet och de i de olika avdelningarna

²⁷ Cooter och Ulen "Law and Economics" (2000) s 50

²⁸ Bengtsson a.a. s 40

²⁹ Nilsson / Strömbäck a.a. s 168

³⁰ Bengtsson a.a. s 27

³¹ Folksam "Hem och villa" C30, Länsförsäkringar "Hemförsäkring" E.4.2, Trygg-Hansa "Hem-, villahem- och fritidshusförsäkring" del C

³² Bengtsson a.a. s 82ff

tillsatta ledamöterna är representanter för olika intressen. Utlåtandena från ARN är inte bindande för parterna, men besluten brukar ändå efterföljas.³³ En konsument kan också vända sig till en allmän domstol för handläggning av tvisten.³⁴ Ett försäkringsbolag kan istället vända sig SkVn, Skadeförsäkringens Villkorsnämnd, när det tvistas om hur ett försäkringsvillkor skall tolkas. SkVn har inga statliga anknytningar utan är en nämnd till vilken vissa av försäkringsbolagen i Sverige är knutna.³⁵

2.5 Försäkringsbedrägerier

Varje år begås minst 90 000 försäkringsbedrägerier i Sverige. I majoriteten av dessa fall, cirka 80-90% har försäkringstagaren verkligen råkat ut för ett försäkringsfall men passar på att höja summan i sitt ersättningskrav. Oftast handlar det om tämligen låga belopp i varje skada, omkring 3 000 kronor inklusive självrisk, men sammantaget blir det stora summor. Dessa bärs i slutändan av kollektivet, vilket på den allmänna sidan tar sitt uttryck i form av ökad beskattning och på den privata sidan i form av höjda premier.³⁶

Försäkringsbolagen samarbetar med polis, åklagare och domare för att avslöja alla de bedrägeriförsök som görs. För att misstänkta fall om försäkringsbedrägeri skall kunna klaras upp krävs att utredningarna är väl genomarbetade redan när de lämnar försäkringsbolaget. Antalet fall som går vidare till domstol är mycket lågt och det finns därför en begränsad mängd prejudicerande rättsfall, en skarp kontrast till det faktum att försäkringsbedrägeri näst efter skattebrott är det mest socialt accepterade brottet.³⁷

Försäkringsbolagets skadereglerare beslutar efter genomgång av skadan om ersättning skall utgå. Beslutet fattas med stöd av innehållet i försäkringsavtalet och i FAL, KFL och – i framtiden – NFAL. För det fall att misstanke om bedrägeri föreligger kan ärendet lämnas över till företagets utredare för djupare utredning innan beslut om eventuell ersättning fattas. Exempel på grunder för misstanke kan vara att försäkringstagaren tidigare gjort sig skyldig till bedrägeri, har anmält flera liknande skador förut, lämnat motstridiga uppgifter eller hotat med repressalier om inte skaderegleringen sker tillräckligt snabbt och till förmån för honom.³⁸ Om bolaget anser att det finns tillräckligt starka grunder kan en polisanmälan enligt kapitel 9 i BrB om bedrägeribrott göras. Om åtal inte väcks eller om det ogillas av domstolen, har försäkringsgivaren fortfarande rätt att vägra betala ut ersättning. De båda parterna kan sedan lösa tvisten i en civilprocess.³⁹

³³ Lindell-Frantz "Nedsättning av försäkringsersättning" (1996) s 84ff

³⁴ Lindell-Frantz a.a. s 80

³⁵ Baur / Roos "Vad täcker hemförsäkringen?" (1979) s 3ff

³⁶ Försäkringsförbundets hemsida 04-10-22

<http://www.forsakringsforbundet.com/common/browse.asp?id=97>

³⁷ Thunström "När tiderna blir sämre ökar försäkringsbedrägerierna" FT 3/93 s 25

³⁸ Tengbom "Hur skall försäkringstagarens trovärdighet bedömas?" FT 10/79 s 5

³⁹ "Det är skillnad på brottmål och civilmål" FT 4/86 s 3

3 Bevisrättens grunder

3.1 Fri bevisprövning

I RB 35 kap 1 § stadgas principen om fri bevisprövning, vilken innebär att en domare inte är bunden av några regler vid värderingen av bevisningen. Det finns inga begränsningar för vilka bevismedel som får tas upp eller för hur domaren får bedöma bevisvärdet av dem. Lagrummet lyder:

Rätten skall efter samvetsgrann prövning av allt som förekommit, avgöra vad i målet är bevisat.

Vad om verkan av visst slag av bevis är stadgat vare gällande.

En domare får dock inte grunda sitt avgörande på sin egen subjektiva uppfattning rörande bevisens olika värde, utan det måste stödjas på objektiva skäl som andra kan godta. Domaren måste därför i domskälen klarlägga de grunder på vilka han stöder sin ståndpunkt och vid bevisprövningen begränsa sig till det material som framkommit under rättegången.⁴⁰

3.2 Begrepp inom bevisrätten

3.2.1 Bevisfakta, bevistema, rättsfakta och hjälpfakta

Inledningsvis måste de olika begrepp som används inom bevisrätten redas ut. Uttrycket bevisning i en huvudförhandling avser egentligen tre olika moment i processen:

1. Bevisningen läggs fram inför rätten i form av vittnesmål och handlingar som åberopas.⁴¹
2. Parterna drar i sina pläderingar slutsatser angående vad som lagts fram.
3. Rätten fattar sitt beslut efter en överläggning till dom.

I det andra och tredje momentet görs bevisvärderingen, då rätten genom existensen av ett eller flera fakta (*bevisfakta*) drar en slutsats angående sannolikheten för existensen av ett annat faktum (*bevistema*). Bevisfakta i sig medför inte en rättsföljd utan styrker bara bevisningen för att ett visst

⁴⁰ Ekelöf / Boman ”Rättegång IV” (1992) s 20ff

⁴¹ Med skriftliga handlingar avses alla de urkunder som räknas upp i BrB 4 kap 1 § 2 st. Enligt kapitel 39 i RB kan domstolen också begära syn av fastighet eller föremål som inte kan flyttas och det är också tillåtet att bevisen finns i en film eller i en dator.

rättsfaktum föreligger, t ex fingeravtryck på ett mordvapen. Ett bevisstema ska uttrycka ett påstående och vara antingen sant eller falskt.⁴²

Det slutliga bevisstemat i en process kallas för *rättsfaktum*. Ett rättsfaktum är således vad den beviskyldiga har att bevisa i ett mål och har till skillnad från bevisfaktum en rättslig betydelse eftersom en rättsregel knyter an en rättsföljd till det. Bevisvärderingen kan även påverkas av *hjälpfakta*, som ensamma inte har någon inverkan på bevisvärdet men som kan vara till hjälp vid bedömningen av ett bevisfaktum.⁴³ Hjälpfakta kan vara antingen positiva och förstärka värdet av bevisfaktum, eller negativa och försvaga det.⁴⁴

3.2.2 Bevisbörda

Bevisbörda innebär att den part i ett mål som har bevisbördan skall lägga fram bevisning rörande ett visst rättsfaktum. Begreppet innebär en risk för att ett sakförhållande inte kan utredas ordentligt.⁴⁵ En bevisbörderegler är följaktligen en rättsregel i vilken det stadgas vem av parterna som har bevisbördan. Termen bevisbörda kan i viss mån missförstås; den medför ingen plikt för en part att lägga fram sådan bevisning, men konsekvensen av att inte göra det kan leda till att han förlorar målet.⁴⁶

Bevisbördans placering regleras genom civilrättsliga regler, s k bevisbörderegler. Ordet bevisbörda förekommer inte i svensk lagtext. Det som i svensk rätt benämns bevisbörderegler är i själva verket en civilrättslig regel som stadgar vilken rättslig följd ett visst förhållande kan få samtidigt som den fördelar bevisbördan.⁴⁷ Det är viktigt att notera att vid frågor om bevisbörda är det inte satsbyggnaden och ordvalet i ett lagrum som avgör hur den skall fördelas, utan det sakliga innehållet däri.⁴⁸

Av de nästföljande kapitlen kommer det att framgå hur bevisbördan i ett försäkringsfall kan fördelas mellan försäkringsgivaren och försäkringsstagaren på ett flertal skilda sätt beroende på vad det är för något som skall bevisas. Villkoren i ett försäkringsavtal är ofta olika utformade beroende på vilken sorts egendom som är försäkrad, vilket bör hållas i åtanke då bevisbördan i stor utsträckning följer den indelning i huvudregler och undantagsregler som finns i avtalsvillkoren.

⁴² Lindell ”Sakfrågor och rättsfrågor” (1987) s 211

⁴³ Ekelöf / Boman a.a. s 12ff

⁴⁴ Ekelöf / Boman a.a. s 128

⁴⁵ Lindell ”Bevisbördan i försäkringsmål” NFT 2/1992 s 213

⁴⁶ von Eyben ”Bevis” (1986) s 21

⁴⁷ Ekelöf / Boman a.a. s 68

⁴⁸ Bolding ”Bevisbörda och beviskrav” (1983) s 18

3.2.3 Beviskrav

Beviskrav är den erforderliga bevisstyrka som en part måste uppnå för att ha fullgjort sin bevisbörda och är således en precisering av bevisbördan.⁴⁹ Det finns olika grader av styrka på beviskravet, även om gränsdragningen inte kan göras med precision. De vanligaste graderna är ”antagligt”, ”sannolikt”, ”styrkt” samt ”uppenbart”, där ”antagligt” är den lägsta graden av bevisvärde och ”uppenbart” den högsta. Om ett bevisfaktums existens är osäker, är dess bevisvärde lägre än om den är säker. I rätten är det dock sällan fråga om att bedöma värdet hos endast ett bevisfaktum utan vanligen är det fråga om många sådana, vilkas sammanvägda bevisvärde måste avgöras.⁵⁰

I brottmål är det åklagaren som har bevisbördan för både de subjektiva och objektiva rekvisiten såväl som för eventuella omständigheter vilka kan leda till att brottsrubriceringen bör bli ”grov”. Han skall också visa att inga straffrihetsgrunder som exempelvis nödvärn förelegat. Bevisbördan har lagts på åklagaren för att värna medborgarnas rättssäkerhet enligt in dubio pro reo-principen; ”vid tvivel för den tilltalade”. Om det omvända vore fallet skulle det kunna leda till att oskyldiga tilldömdes straff om de inte kunde bevisa sin oskyldighet. I ett brottmål uppkommer inte diskussionerna om bevisbördepunkten och bevisvärdepunkten, men däremot ställs det mycket höga krav på de bevis som åklagaren måste lägga fram. I ett brottmål måste den åtalades skuld nämligen vara ”ställt utom rimligt tvivel”.⁵¹

I tvistemål är dock beviskravet något svagare, då det ofta anses vara underförstått att det räcker med att bevisningen är ”styrkt” förutsatt att nödvändig bevisning kan läggas fram utan större svårigheter.⁵²

3.3 Bevisvärdering

Bevisvärdering innebär att rätten bedömer styrkan hos den bevisning som lagts fram och är av betydelse för målet. Bevisbördereglerna handlar således om hur stark sannolikhet som krävs för att domen skall få ett visst innehåll, medan bevisvärderingen däremot handlar om hur stark sannolikhet som föreligger i det aktuella målet.⁵³ I doktrinen förekommer två huvudsakliga metoder för bevisvärdering. *Bevisvärdemetoden* koncentrerar sig på bevisets styrka givet bevis temat och ställer ett krav på kausalitet mellan de båda. *Temametoden* fokuserar däremot på sannolikheten för bevis temat givet bevisfaktumet utan att ställa några krav på kausalitet dem emellan. Sannolikheten för bevis temat bedöms istället utifrån den bevisning som lagts fram för och emot detta tema i målet.⁵⁴

⁴⁹ Bolding a.a. s 9

⁵⁰ Ekelöf / Boman a.a. s 140ff

⁵¹ Ekelöf / Boman a.a. s 113ff

⁵² Ekelöf / Boman a.a. s 62

⁵³ Bolding ”*Bevisbördan och den juridiska tekniken*” (1951) s 55

⁵⁴ Lindell ”*Civilprocessen*” (2003) s 464

3.4 Bevisbördepunkten och bevisvärdepunkten

Bevisbördan och bevisvärderingen måste förankras till varsin punkt i den samlade bedömningen av ett rättsfall för att alls vara till någon nytta och inte endast utgöra teori. Dessa båda punkter kallas då respektive *bevisvärdepunkten*; den punkt som på en skala anger den i målet uppnådda bevisstyrkan och *bevisbördepunkten*; den punkt som på en skala anger den i målet erforderliga bevisstyrkan. Bevisbördepunktens placering till höger eller vänster om punkten X, en sorts ”nollpunkt”, avgör vem av parterna som har bevisbördan för ett rättsfaktum.

I gällande rätt är bevisbördepunkten alltid fixerad till ett avgränsat område på skalan (var detta är varierar beroende på vad den aktuella processen handlar om), då det i princip är omöjligt att i praxis exakt fastställa den. Bevisbördepunkten är oberoende av bevisningen som lagts fram i det aktuella fallet.⁵⁵

Ekelöf har valt att illustrera detta genom en skala, där ett omtvistat rättsfaktum ställs i den ena änden och dess raka motsats i den andra, t ex att en gäldenär har uppfyllt sin betalningsförpliktelse mot att han inte har gjort det:

Betalning ----- X ----- Icke betalning

Den lägsta bevisstyrkan som krävs är bevisbördepunkten X. För att bevisvärdepunkten skall kunna fastställas måste det vara utrett vilket bevisstema som förekommer och vilka bevisfakta som är kopplade till detta tema, samt vilka eventuella hjälpfakta som förekommer och om de är positiva eller negativa.⁵⁶ Om bevisvärdepunkten därefter befinns ligga på bevisbördepunkten eller till vänster om den, föreligger tillräcklig bevisning för att betalning gjorts.⁵⁷ Om bevisvärdepunkten däremot kan konstateras ligga till höger om bevisbördepunkten, skall domstolen döma som om det var helt fastslaget att betalning inte skett.⁵⁸

⁵⁵ Ekelöf / Boman a.a. s 57

⁵⁶ Ekelöf / Boman a.a. s 127ff

⁵⁷ Uttrycket ”tillräckligt” användes i NJA 1961:7, där HR konstaterade att svarandens uppgifter inte var ”tillräcklig bevisning” för ett rättsfaktum.

⁵⁸ Ekelöf / Boman a.a. s 58ff

3.5 Överviktsprincipen

Rätten fördelar bevisbördan mellan parterna och som vi sett ovan kan detta ske på olika sätt. I litteraturen har det gjorts försök att fördela bevisbördan enligt allmängiltiga principer, såsom att bevisbördan för ett rättsfaktum alltid skall ligga på den part som åberopar det, men dessa tillämpas inte idag.⁵⁹ Undantaget är dock den s k överviktsprincipen, vilken innebär att bevisbördepunkten har lagts exakt mitt på skalan mellan de båda parterna. I utgångsläget har därmed ingen av dem bevisbördan men det räcker med svagast möjliga sannolikhetsövertikt i endera riktningen för att detta skall bli avgörande för sakfrågans bedömning.⁶⁰ Överviktsprincipen har enligt Ekelöf till viss del tillämpats i praxis i några fall där rätten funnit bevisning tillräcklig och detta formulerats som ”övervägande sannolikhet”, ”större sannolikhet för att” etc. Nackdelen med principen är att den inte kan tillämpas när även bevisvärdepunkten ligger mitt på skalan. Visserligen kan problemet lösas genom att bevisbördan då åläggs den ena parten samtidigt som beviskravet ställs till lägsta tänkbara, men detta skulle i realiteten innebära att principen gjordes om till en vanlig bevisbörderegel.⁶¹

⁵⁹ Ekelöf / Boman a.a. s 100f

⁶⁰ Bolding a.a. s 28

⁶¹ Ekelöf / Boman a.a. s 103ff

4 Bevisbördan för att ett försäkringsfall har inträffat

4.1 Allmänt

En försäkring avser att ge ekonomisk kompensation när ett försäkringsfall har inträffat. Försäkringsbolagen är dock inte synonyma med banker; ersättning utgår inte när en person knappar in en pinkod eller ringer ett telefonsamtal. Skaderegleringsprocessen är betydligt mer komplicerad än så och kräver i stor utsträckning medverkan från försäkringstagarens sida, då alla omständigheter kring den inträffade skadan måste beaktas.

Det är vanligt att försäkringsgivaren och försäkringstagaren har olika åsikter om hur försäkringsfallet har uppkommit, vad som orsakat det och vilka följderna blivit. Det gagnar ingen att försäkringstagarna som ett kollektiv känner att de blir betraktade som bedragare, men det skall inte heller vara alltför lätt att få ersättning för påhittade skador.⁶² Om försäkringsgivaren tycker att förhållandena runt skadan inte stämmer och misstänker att allt inte står rätt till, kan detta förstås uppfattas som stötande när försäkringstagaren faktiskt har förfarit på ett ärligt sätt. Samtidigt förekommer det ofta att försäkringstagare gärna anger ett högre värde på sin skadade eller förlorade egendom för att få ut högre ersättning, då det finns en allmänt utbredd uppfattning om att det är acceptabelt att lura ”de rika försäkringsbolagen”.⁶³

I civilrätten anses det ofta vara en allmän princip att den som påstår att ett visst förhållande föreligger också har bevisbördan för detta.⁶⁴ Det ligger då nära till hands att ålägga försäkringstagaren bevisbördan för att en ersättningsbar skada inträffat, eftersom det är han som förfogat över föremålet; lägenheten, bilen, plånboken eller annan egendom som det handlar om. Han har därför lättast att frambringa bevisning för hur skadan har inträffat. Vad som talar emot denna fördelning av bevisbördan är det faktum att en försäkringstagare inte alltid har den tekniska möjligheten att skaffa fram den information som försäkringsgivaren begär. Viss tid kan ha förflutit, t ex om försäkringstagaren har varit på resande fot när skadan inträffade och vänder sig till sitt försäkringsbolag först när han kommer hem. I ett försäkringsfall försvinner dessutom ofta bevismöjligheterna, om kvitton eller andra handlingar har legat bland det stulna godset eller om de förstörts i en brand. Slutligen skall det inte heller förglömmas att det många gånger medför ett starkt obehag att råka ut för en skada och att det i ett stressat tillstånd inte alltid är lätt att vara detaljerad i sin skadeanmälan.

Den inom civilrätten vedertagna principen att den som påstår något också har bevisbördan för detta, kan rent processuellt sett sägas vara tom på

⁶² Strömbäck ”Bra skadereglering kan bli bättre” FT 5/79 s 5

⁶³ Bengtsson ”Försäkringsrätt – några huvudlinjer” (1999) s 27

⁶⁴ Hellner ”Försäkringsrätt” (1994) s 111

innehåll. Om den ena parten hävdar att ett rättsfaktum föreligger och den andra parten att så inte är fallet, åberopar de båda något och har följaktligen bevisbördan för sina respektive påståenden. Resultatet blir endast att den ena har bevisbördan för rättsfaktumet och den andra har bevisbördan emot, vilket inte besvarar frågan om vilken part som står risken i målet.⁶⁵ I doktrin har det därför anförts att överviktsprincipen är mest lämplig för besvarandet av frågan om vem som har bevisbördan, men detta torde vara ur processuell synvinkel. I rättspraxis har det istället slagits fast att vid tvister rörande skadeförsäkringar är det som huvudregel försäkringstagaren som har bevisbördan för att ett försäkringsfall har inträffat. I syfte att inte göra det alltför svårt för en enskild person att få försäkringsersättning har dock en viss lindring av beviskravet gjorts, vilket redogörs för mer ingående under nästa rubrik. De prejudicerande rättsfallen har huvudsakligen avsett motorfordonsförsäkringar men det lindrigare beviskravet tycks kunna tillämpas även vid andra konsumentförsäkringar, vilket analyseras närmare i kapitel 4.4.

4.2 Praxis avseende motorfordonsförsäkringar

I NJA 1984 s 501 I stämde Agan B sitt försäkringsbolag Skandia för att detta nekat honom ersättning för en stulen bil, en Ford Granada. Skandia bestred kravet på grunden att inget ersättningsbart försäkringsfall inträffat.

I TR anförde Skandia att bilen, som återfunnits dagen efter den påstådda stölden, inte visade några tecken på att ha blivit tillgripen olovligen. Den var utbränd och registreringsskyltarna saknades, men det fanns inga brytmärken och rattlåset var oskadat. Skandia menade därför att någon som haft nyckeln till bilen hade arrangerat skadan. Agan B invände att det var mycket lätt att starta en Ford med en annan Fordnyckel. Domstolen fann att han inte hade styrkt att ett försäkringsfall inträffat och ogillade därför talan.

I HovR åberopade Agan B en promemoria från Stockholms polisdistrikt om just den företeelsen hos Fordbilar att de var lätta att starta med nycklar tillhörande andra Fordbilar. Med hänsyn till detta fann HovR att det inte var omöjligt att bilen bortförts med en annan nyckel och ändrade därför TR:s dom till Agan B:s fördel.

HD fann att även om den tekniska utredningen talade för att bilen inte tillgripits olovligen, kunde innehållet i den åberopade promemorian inte uteslutas. Vidare hade det inte framkommit några motiv för Agan B att arrangera stölden. Vid en samlad bedömning hade Agan B i rättens mening därför gjort det ”mera antagligt” att bilen tillgripits olovligen. HD fastställde HovR:s beslut. I domskälen uttalades följande angående beviskravet, vilket senare domslut brukar hänvisa till:

⁶⁵ Ekelöf / Boman ”Rättegång IV” (1992) s 101ff

”Av allmänna processuella grundsatser får anses följa att försäkringstagare som gör gällande att försäkringsfall föreligger har bevisbördan för att så är förhållandet. Beträffande frågan om vilket beviskrav som bör ställas på försäkringstagaren i mål av förevarande slag är att beakta följande. Det är av naturliga skäl ofta omöjligt att föra full bevisning om att en bil tagits och brukats olovligen. Helt allmänt framstår därför en lindring av beviskravet som påkallad. En avvägning får därvid ske mellan motstridande intressen. Det är å ena sidan angeläget att den lojale försäkringstagaren skall kunna känna trygghet för att hans försäkring verkligen ger honom skydd i en situation av ofta stor ekonomisk betydelse, men å andra sidan är det av vikt för försäkringstagarna som kollektivt att inte risktagandet leder till oacceptabelt höga premier. Med särskild hänsyn till skyddsintresset bör beviskravet formuleras så att försäkringstagaren skall anses ha fullgjort sin bevisskyldighet, om det vid en helhetsbedömning framstår som mera antagligt att försäkringsfall föreligger än att så inte är förhållandet. Vid bedömningen får hänsyn tas till att försäkringstagaren – konsumenten – i allmänhet har betydligt sämre möjligheter än försäkringsgivaren att förebringa utredning i frågor av teknisk natur av betydelse för bedömningen av hans påståenden. Brister i den tekniska utredningen, vilka det varit möjligt och rimligt att avhjälpa, bör därför normalt få gå ut över försäkringsgivaren.”

Även i **NJA 1984 s 501 II** stämde en försäkringstagare, Eero N, Skandia för att han nekats ersättning för en bilstöld. Bilen, en Alfa Romeo, hade hittats utbränd. Eero N hade endast haft den trafikförsäkrad fram tills en vecka innan stölden, då han även tecknat stöldförsäkring. Det fanns inga skador på låset eller på bilen i övrigt som kunde tänkas härstamma från ett olovligt tillgrepp snarare än en brand. Vad som skiljde det här målet från det föregående var att endast de nycklar som hörde till bilen kunde användas, då låset på en Alfa Romeo var så speciellt att inga andra passade till det.

TR fann att utredningen visade att bilen med all sannolikhet inte hade utsatts för stöld och ogillade käromålet.

HovR ändrade TR:s beslut och anförde att branden kunde tänkas ha eliminerat alla spår av inbrottet samt att Eero N strax därefter hade köpt en ny bil utan någon ersättning från försäkringsbolaget, vilket indikerade att han inte var i sånt behov av pengar att han kunde misstänkas ha iscensatt bilstölden.

HD ansåg dock att den tekniska utredningen talade för att fordonet hade körts med nyckel. Med hänvisning till fall I slog HD fast att det var Eero N som hade bevisbördan för ett försäkringsfall inträffat, att han skulle göra det mera antagligt att så var fallet samt att eventuella brister i den tekniska utredningen skulle gå ut över Skandia. Visserligen fanns det inget skäl att anta att Eero N haft ekonomiska motiv för att arrangera ett försäkringsfall, men den tekniska bevisningen angående möjligheten att använda andra nycklar samt det faktum att Eero N bara en vecka innan tecknat stöldförsäkring ledde ändå till domstolens bedömning att han inte uppfyllt sin bevisskyldighet. HD ogillade därför talan.

I litteraturen har diskuterats huruvida HD tillämpade överviktsprincipen i de båda rättsfallen; principen att minsta möjliga bevisövertikt till förmån för endera parten gör att denna vinner målet. Det troliga är dock att beviskravet inte skall tolkas som att minsta sannolikhetsövertikt avgör, eftersom HD uttryckligen riktat ett beviskrav mot försäkringstagaren och det därför torde krävas mer än så.⁶⁶

Det låga beviskrav som HD fastställde i dessa båda fall tillämpas även när misstanke om oegentligheter inte föreligger mot försäkringstagaren själv, utan mot en annan person som varit inblandad i skadehändelsen. I **NJA 1986 s 3** hade försäkringstagaren, Bo N, lämnat in sin bil på en verkstad, från vilken den försvann tillsammans med några andra fordon och verkstadsutrustning. Verkstadens ägare försvann också och återfanns aldrig trots omfattande eftersökningar. Skandia, där bilen var försäkrad, avtog Bo N:s yrkande om ersättning då bilen enligt bolaget blivit förskingrad och försäkringen endast lämnade ersättning för stöld. Det förelåg dock ingen misstanke om att Bo N själv gjort sig skyldig till försök till försäkringsbedrägeri.

TR ogillade Bo N:s talan om ersättning från Skandia. En vanlig tillfällighetstjuv skulle troligen inte ha kunnat stjäla flera bilar och all verkstadsutrustning. Vidare talade reparatörens ekonomiska problem för att denna förskingrat bilen. Domstolen fann därför vid en samlad bedömning att Bo N inte hade styrkt eller ens gjort sannolikt att hans bil blivit stulen snarare än förskingrad. Här krävdes av försäkringstagaren att han skulle uppfylla ett strängare beviskrav än det som formulerats i NJA 1984 s 501 I och II.

HovR övervägde att använda sig av överviktsprincipen men avstod till sist med motiveringen att detta sätt att fördela bevisbördan generellt sett gynnade försäkringsgivarna eftersom de undkom ersättningskyldighet utifall att ingendera parten kunde visa på någon sannolikhetsövertikt. Istället fann HovR att bevisbördan för att försäkringsfall inte inträffat skulle läggas på försäkringsgivaren, dvs en omkastad bevisbörd. Då Skandia inte lyckats visa på några konkreta omständigheter som tydde på stöld, dömde HovR till Bo N:s fördel.

HD hänvisade till NJA 1984 s 501 I och II vad gällde bevisbördan och beviskravet, och konstaterade att det ålåg försäkringstagaren att bevisa att bilen blivit stulen, inte förskingrad och att han måste göra det mera antagligt att så skett. HD lade därmed samma krav på Bo N som i NJA 1984 s 501 I och II. I sina domskäl fann HD att det inte blivit visat att det var mer antagligt att bilen blivit stulen, främst därför att verkstadens ägare hade försvunnit och därför att bilen var av en så pass ovanlig modell att det troligtvis krävdes ett kontaktnät för att få den såld. Det troliga var således att bilen blivit förskingrad och HD ogillade följaktligen talan.

I **NJA 1986 s 358** hade ytterligare en försäkringstagare, Thomas S, fått avslag på sitt ersättningsanspråk av Skandia på grunden att ett försäkringsfall inte inträffat. Målet handlades av Stockholms TR, men det pågick samtidigt en annan rättegång mot Thomas S för bedrägeri i Huddinge TR.

⁶⁶ Lindell "Bevisbördan i försäkringsmål" NFT 2/1992 s 214

Han hade tidigare dömts bl a för stöld av bil, häleri, försök till bedrägeri samt diverse trafikbrott.

I Stockholms TR anförde Thomas S att han var den enda som hade nyckel till bilen och att han måste ha glömt den i låset efter det att han parkerat. TR uttalade att det var försäkringstagaren som skulle göra det övervägande sannolikt att bilen blivit stulen. De uppgifter som Thomas S hade lämnat var i och för sig inte orimliga men mot bakgrund av hans brottshistorik och det faktum att han två dagar innan den påstådda stölden flyttat över sin försäkringsbonus till en annan bil, fann domstolen att han inte gjort det övervägande sannolikt att bilen tillgripits olovligen. Käromålet ogillades därför.

Med hänvisning till NJA 1984 s 501 I och II sänkte HovR det beviskrav Thomas S hade att uppfylla. Efter domen i Stockholms TR hade Thomas S fällts för bedrägeri i Huddinge TR men denna dom var ännu inte rättskraftig då han överklagat den och skulle därför inte tillmätas mera avsevärd betydelse i det aktuella målet vid bedömningen av hans trovärdighet. Hans tidigare brottslighet låg några år bakåt i tiden och skulle därför inte heller vara avgörande. HovR ansåg sålunda att Thomas S:s trovärdighet inte var skadad och biföll med ändring av TR:s dom hans talan.

HD hänvisade också till NJA 1984 s 501 I och II angående beviskravet. Till skillnad från HovR ansåg dock HD att försäkringstagarens kriminella bakgrund minskade hans trovärdighet, framförallt som det rört sig om liknande situationer som den nu omtvistade. Domstolen ansåg därför inte att han lyckats göra det mera antagligt att bilen tillgripits olovligen och lämnade hans talan utan bifall.

I **RH 1988:66** blev försäkringstagaren Shirley H bestulen på en bil försäkrad i Folksam. Bilen påträffades strax efter stölden, men var då i princip förstörd. Under skaderegleringen framkom uppgifter som ledde till att Shirley H anmäldes för försök till försäkringsbedrägeri, men åtal väcktes aldrig. Shirley H stämde i sin tur Folksam då hennes begäran om ersättning för stölden avslagits på grunden att hon inte visat att ett försäkringsfall inträffat.

I TR anförde Shirley H att bilen hade tillgripits olovligen. För det fall att TR fann att så inte var fallet, yrkade hon i andra hand att Folksam ändå skulle ersätta skadan genom hennes vagnskadeförsäkring. Folksam hävdade att skadorna åsamkats fordonet genom uppsåtlig skadegörelse och att bolaget därför inte var ersättningsskyldigt. Visserligen ersatte vagnskadeförsäringen i det aktuella fallet uppsåtliga skador men endast om de orsakats av tredje man. I Shirley H:s fall talade dock starka skäl för att skadorna orsakats av någon som fått tillstånd att disponera bilen och därmed inte kunde betraktas som tredje man. Ersättning skulle därför inte utgå heller på denna grund. Domstolen konstaterade att om tändlåset knackats bort såsom försäkringstagaren påstått skulle detta troligen ha väckt de boende runt omkring bilens parkeringsplats eftersom detta skulle ha medfört mycket oväsen. Shirley H hade i sin stöldanmälan till Folksam sagt att bilen var i gott skick, när den i själva verket hade flera allvarliga fel som behövde åtgärdas och hon hade också lämnat felaktiga uppgifter om tidigare skador. TR lade bevisbördan för att Shirley H framkallat fallet på Folksam men fann

att bolagets bevisning inte räckte som underlag för att det skulle anses styrkt att bilen inte tillgripits olovligen. TR biföll därför talan.

HovR menade att oavsett hur låscylindern tagits bort måste detta ha skett sedan färden avslutats, annars hade bilen inte gått att köra. Det fanns inga andra skador inne i bilkupén, ett faktum som troligast kunde förklaras med att låset tagits bort för att ge intryck av stöld. Dessutom hade de påstådda tjuvarna tagit sig tid att ta byta ut tre bra däck mot tre slitna sådana, ett beteende som torde vara ovanligt bland tjuvar under tidspress. Sammantaget ledde omständigheterna till att HovR ansåg att Shirley H inte lyckats göra det mera antagligt att ett försäkringsfall inträffat och hon hade därför inte rätt till ersättning ur sin stödförsäkring. Av detta följde också att hon inte lyckats visa att skadorna orsakats av tredje man och ersättning ur vagnskadeförsäkringen kom därför inte heller ifråga. HovR ogillade hennes talan.

Det förekommer dock undantag från regeln att en försäkrad konsument alltid har att göra det mera antagligt att ett försäkringsfall inträffat än att så inte är fallet. I **NJA 1994 s 449 I och II** rådde speciella förhållanden som HD ansåg motivera ett strängare beviskrav för konsumenten. I rättsfallet **NJA 1994 s 449 I** stämde försäkringsstagaren Lars-Åke H sitt försäkringsbolag Skandia, då detta nekat honom ersättning för en bilolycka. Lars-Åke H hade en motorfordonsförsäkring hos försäkringsgivaren, men saknade själv körkort. En kväll hade hans sambo kört honom till en restaurang och sedan ställt bilen utanför. Under kvällens lopp träffade Lars-Åke H en person som han tyckte sig känna igen till utseendet och bad denne att köra honom hem i fordonet. På vägen hem kolliderade bilen med ett träd och totalförstördes. Skandia hävdade att det var Lars-Åke H som kört bilen själv och vägrade att betala ut någon ersättning, då det i försäkringsvillkoren fanns undantag från ersättningsskyldigheten då försäkringstagaren kört alkoholpåverkad eller utan körkort. Som stöd för att Lars-Åke H kört bilen åberopade Skandia att han varit alkoholpåverkad vid tiden för olyckan, att han saknade körkort, att han tidigare hade dömts för olovlig körning och rattfylleri samt att han efter olyckan saknat en sko, vilken senare återfanns under förarsätet.

TR uttalade med hänvisning till **NJA 1984 s 501 I och II** att det var Lars-Åke H i egenskap av försäkringstagare som hade bevisbördan för att ett ersättningsbart försäkringsfall inträffat och att beviskravet därför var lindrat från vad som generellt gäller i civilmål. TR påpekade också att, som framgått av **NJA 1986 s 358**, kunde ett brottslig förflutet leda till att en försäkringstagare bedömdes som mindre trovärdig. Det faktum att Lars-Åke H var kriminellt belastad sänkte i domstolens mening trovärdigheten i hans uppgifter. Dock hade Lars-Åke H åberopat ett vittne som bekräftade att det hade suttit en annan man på förarplatsen strax efter olyckan, men som sedan försvunnit. Det var inte helt omöjligt att den okände mannen hade smitit från olycksplatsen då han också kunde ha varit alkoholpåverkad efter restaurangbesöket och inte ville bli tagen av polisen. TR fann därför att en sammanvägning av de totala omständigheterna ledde till att det ändå var mera antagligt att någon annan än Lars-Åke H kört bilen vid olyckstillfället. Skandia hade också invänt att Lars-Åke H hade bevisbördan för att den

okände mannen hade körkort och inte var alkoholpåverkad, men detta avslogs av TR. En försäkringsgivare som vill begränsa sitt ersättningsansvar bär självt bevisbördan för att försäkringstagaren framkallat ett försäkringsfall.⁶⁷ TR fann inte att Skandia kunnat styrka att den okände mannen varit alkoholpåverkad eller saknat körkort, och biföll Lars-Åke H:s talan.

HovR konstaterade att det var Skandia som hade bevisbördan såväl för att Lars-Åke H hade kört bilen som att den eventuelle andre föraren varit onykter eller saknat körkort. Det saknades skäl för att sänka beviskravet under vad som normalt gäller i civilmål men det fanns inte heller anledning att höja det till vad som gäller i brottmål.⁶⁸ HovR fann inte att Skandia lyckas styrka att någon begränsning av bolagets ersättningsansvar legat för handen och fastställde TR:s dom.

HD inledde med att påpeka att i NJA 1986 s 470 (se kapitel 5.4.4) hade bevisbördan för att en försäkringstagare varit onykter vid skadetillfället ålagts försäkringsgivaren. I det aktuella fallet var det dock, med användning av det mått av bevisning som normalt gäller inom civilrätten, styrkt att Lars-Åke H vid tidpunkten för olyckan varit berusad. Det avgörande var därför istället om det var han som kört bilen och bevisbördans fördelning vid denna fråga framgick inte av 1986 års fall. HD konstaterade att undantagsbestämmelserna i försäkringsvillkoren utgick från att det var klarlagt vem som kört fordonet, men i detta fall var det just förarens identitet som var omtvistad. Undantagsbestämmelserna var därför inte tillämpliga. Angående bevisbördan uttalades det att en försäkringsgivare enkelt kan påvisa berusning genom förslagsvis blodprov, men det medför betydligt större svårigheter att visa vem som kört en bil vid en viss tidpunkt. Försäkringstagaren har i sådana situationer bättre möjligheter att förebringa bevisning och rent allmänt kan det också tyckas normalt att den som lånar ut sin bil till någon åtminstone kan uppge dennes namn. HD ålade Lars-Åke H bevisbördan för att han inte kört bilen själv. Beviskravet höjdes till samma nivå som vanligen gäller i civilmål, trots att fråga var om en konsument, just därför att förutsättningarna för försäkringsvillkorens tillämpning var oklara. Sammantaget fann HD att uppgifterna som Lars-Åke H hade lämnat inte kunnat styrka att någon annan än han själv körde bilen vid olyckstillfället och lämnade därför hans talan utan bifall.

I **NJA 1994 s 449 II** väckte försäkringstagaren Drago M talan mot Skandia, då bolaget efter en bilolycka nekat honom ersättning ur bilens vagnskadeförsäkring pga misstanke om rattfylla. Drago M hävdade att en annan person kört bilen och att denne både varit nykter och haft giltigt körkort. Skandia åberopade som stöd för sitt resonemang att blodprovstagning efter olyckan visat en hög promillehalt hos Drago M. För det fall att domstolen skulle finna att någon annan än försäkringstagaren kört bilen menade Skandia att denne person varit berusad eller saknat körkort och att försäkringen därför ändå inte skulle gälla.

I TR anförde Drago M att han sporadiskt träffat den påstådde föraren, Emin, och då diskuterat dennes möjligheter att få stanna i Sverige. Drago M kände

⁶⁷ Detta har fastställts ibland annat NJA 1986 s 470 (se kapitel 5.4.4 om bevisbördan vid framkallande av försäkringsfall).

⁶⁸ Se nästa kapitel angående beviskravet när en biförpliktelse har åsidosatts.

inte till Emins efternamn, men denne liksom två andra personer hade alla befunnit sig i bilen vid olyckstillfället. Emin hade troligen försvunnit från platsen då han var rädd för att olyckan skulle påverka hans rätt till uppehållstillstånd och det hade inte gått att nå honom sedan dess. Skandia ansåg inte att Drago M på något sätt kunnat visa att de varit fyra i bilen. När polisen kom till olycksplatsen hade den ena av passagerarna inte velat säga något men den andre hade pekat ut Drago M som förare. Han ändrade sig dock senare i TR och menade att han endast pekat ut Drago M som ägare till bilen, inte som förare vid olyckans inträffande. TR menade att det var försäkringstagaren som hade bevisbördan för att någon annan än han själv hade framfört fordonet och att beviskravet skulle läggas på samma nivå som i ett civilmål. Det fanns ingen anledning att ifrågasätta polisens uppgifter om passagerarens uttalande och då det var ostridigt att Drago M haft en hög koncentration av alkohol i sig, ogillade TR käromålet.

HovR uttalade att Skandia hade bevisbördan för att Drago M hade kört rattfull eller gjort sig skyldig till olovlig körning. Försäkringsbolagets beviskrav skulle vara det som normalt gäller i civilmål. Polisens uppgift om passagerarens utpekande av Drago M gav visserligen stöd åt antagandet att denne kört bilen, men domstolen fann ändå att Skandia inte hade frambringat tillräckligt med bevisning för att det skulle anses som styrkt att Drago M gjort sig skyldig till rattfylleri, rattonykterhet eller olovlig körning. HovR ändrade därför TR:s dom.

HD konstaterade att med de mått av bevisning som normalt används inom civilrätten fick det anses som styrkt att Drago M varit berusad strax efter olyckan. Liksom i NJA 1994 s 449 I påpekade domstolen att det inte var fråga om tillämpning av en undantagsbestämmelse, då dessa förutsatte kännedom om vem som kört bilen. Genom samma resonemang som i fall I kom HD fram till att det var Drago M som hade bevisbördan för att någon annan än han själv kört bilen vid olyckstillfället. Beviskravet lindrades inte heller här, utan bevisningen skulle styrka hans påstående. Domstolen fann inte att Drago M hade styrkt att någon annan än han själv hade kört bilen. Passagerarna som vittnat till hans fördel var kompisar till honom, en av dem hade ändrat sina uppgifter och själv kunde han inte uppge Emins efternamn trots att han påstod att han kontrollerat dennes körkort. HD lämnade därför hans talan om försäkringsersättning utan bifall.

RH 1996:3 är ett ytterligare rättsfall som visar hur bevisbördan för vissa omständigheter inte omfattas av det lindriga beviskrav som konsumenter ibland har att uppfylla. I målet yrkade Arja T på ersättning för en stulen bil. Länsförsäkringar, som var motpart, bestred yrkandet på grunden att Arja T inte hade något försäkrat intresse i bilen. Arja T hade vid en utomlandsflytt inte tagit med sig fordonet pga höga tullavgifter utan istället hade hon bett en bekant, Rajesh K, att se till den. I utbyte mot att han nyttjade den stod han för omkostnaderna och han gjorde även avbetalningar på billånet. Arja T stod dock som ägare i bilregistret.

TR fann att Arja T hade visat att hon hade ett intresse i bilen och att Rajesh K endast hade tillsyn över den.

HovR påpekade inledningsvis att försäkringstagaren hade bevisbördan för att försäkringsfallet inträffat. I det ifrågavarande fallet var detta emellertid

inte det omtvistade rättsfaktumet, utan istället skulle det klargöras om den som stod för försäkringen alls hade ett intresse i det försäkrade föremålet. HovR ansåg det naturligt att ålägga Arja T bevisbördan också för detta, då det var hon som begärt ut försäkringsersättning. Angående beviskravet anfördes vidare att graden ”mera antagligt” av HD hade motiverats genom en avvägning mellan konsumentens behov att kunna lita på sitt försäkrings-skydd och intresset av låga premier hos försäkringstagarna som ett kollektiv. Här handlade dock förhandlingen om en särskild fråga, som enligt HovR skulle bevisas med civilrättens normala beviskrav innan det kunde tas ställning till huruvida ett försäkringsfall överhuvudtaget inträffat. HovR fann att då Rajesh K hade tagit över alla kostnader för fordonet hade han inte bara nyttjanderätt utan var ägare till det. Arja T hade därför inte styrkt att hon hade ett försäkrat intresse och hennes talan lämnades utan bifall.

4.3 Praxis avseende andra försäkringar än motorfordonsförsäkringar

I **RH 1986:110** hade Malgorzata R försäkrat en briljantring hos Hansa med en specialförsäkring som inte omfattades av KFL, utan istället reglerades av FAL. Hon hade fått ringen i bröllopspresent och den hade då varit i gott skick, om än inte ny. En juvelerare hade några år tidigare värderat den till 33 000 kr och då inte funnit något slitage på den. Försäkringstagaren hävdade att hon förvarade ringen i ett bankfack och endast använde den vid festliga tillfällen. I samband med ett restaurangbesök försvann en briljant ur ringen. Hon vände sig då till Hansa med en skadeanmälan. Efter utredningen kom Hansa fram till att Malgorzata R i första hand inte hade visat att ett försäkringsfall inträffat och i andra hand att hon inte hade uppfyllt aktsamhetskravet i försäkringsvillkoren och att ersättning därför inte skulle utgå. TR ogillade Malgorzata R:s talan om försäkringsersättning, då värdering från två olika juvelerare antydde att den ring som hon visat upp inte var densamma som den försäkrade.

HovR anförde att Malgorzata R skulle göra det övervägande sannolikt att försäkringsfall inträffat. Den ring som förebringades i målet hade tecken på långvarigt slitage och en klo var skadad, vilket medfört en stor risk för att en sten skulle ha kunnat lossna. Malgorzata R hade hävdat att hon bara hade använt ringen vid mycket högtidliga tillfällen och det gavs ingen annan förklaring till hur ringen ändå hade kunnat bli så sliten. Detta talade emot att ringen var densamma som den försäkrade och därför ogillade HovR hennes talan.

I **RH 1986:134** handlade tvisten om ett villainbrott, för vilket försäkringstagaren Bengt S hade begärt ersättning från Folksam men fått avslag. Stöldgodset bestod av smycken. I rättsfallsreferatet anges att det är FAL 51 § 1 st som är tillämplig, inte motsvarande regler i KFL. Det troliga är därför att försäkringstagaren hade en specialförsäkring för smyckena inkluderad i sin hemförsäkring även om detta inte uttryckligen nämns. Specialförsäkringar faller inte under KFL:s tillämpningsområde utan

regleras istället av FAL. Bengt S och hans hustru hade under sommar-månaderna bott i sitt semesterhus men då och då tittat till villan. Vid ett av dessa tillfällen hade Bengt S noterat att en list runt altandörren satt löst, men hade inte reflekterat närmare över saken. Hustrun upptäckte efter semesterns slut att smycken saknades ur en ask som hon hade gömt i garderoben. Enligt försäkringsvillkoren utgick ersättning endast om tjuven tagit sig in olov-ligen. För det fall att han gått in med nyckel utgick ersättning endast om han innehåft nyckeln olovligen och om han blivit insläppt måste hot eller tvång från hans sida ha förekommit.

I TR anförde Folksam att inget försäkringsfall hade inträffat då det inte hade visats att någon hade tagit sig in olovligen. Det fanns inga spår av tjuven och det föreföll otroligt att glaset i altandörren skulle ha plockats bort för att sedan sättas tillbaka igen. Bengt S hävdade att någon kunde ha gjort en kopia av hans nyckel och använt denna för att ta sig in i huset. Domstolen ifrågasatte inte Bengt S:s trovärdighet. Den uttalade att medan det inte var särskilt troligt att tjuven tagit sig in via rutan i altandörren utan att lämna några spår, kunde det däremot tänkas att en erfaren tjuv tagit sig in med en falsk nyckel utan att lämna några spår efter sig. TR ansåg därmed att Bengt S hade uppfyllt sin bevisbörda för att ett inbrott begåtts och biföll hans talan.

HovR hänvisade till NJA 1984 s 501 I och II i sitt konstaterande att Bengt S hade bevisbördan och att beviskravet var att det skulle göras mera antagligt att smyckena försvunnit vid i ett inbrott än på något annat sätt. Inte heller HovR fann anledning att ifrågasätta uppgifterna som Bengt S hade lämnat, men menade att sannolikheten för att någon tagit sig in via altandörren utan att lämna några spår var liten. Det kunde lika gärna ha varit kompisar till barnen i huset som tagit smyckena. För att Bengt S skulle anses ha uppfyllt sin bevisbörda krävdes ytterligare omständigheter som talade för att ett inbrott skett. Då han inte visat på några sådana, fann domstolen att han inte kunnat göra det mera antagligt att försäkringsfall inträffat och ogillade följaktligen hans talan.

RH 2001:6 behandlade dels frågan om beviskravet vid ett påstått inbrott i försäkringstagarens bostad, dels frågan om samma beviskrav skulle gälla för att det skulle anses som bevisat att försäkringstagaren faktiskt ägt och innehåft de föremål han hävdade blivit stulna vid det påstådda inbrottet. I målet hade försäkringstagaren S.G. begärt ersättning av sitt försäkringsbolag Folksam med anledning av ett inbrott i hans lägenhet. Folksam bestred ersättningskravet och menade att S.G. varken hade ägt egendomen eller råkat ut för ett inbrott. Som stöd för detta åberopades bl a att S.G. hade kommit med delvis oriktiga, delvis motsägelsefulla uppgifter och att en del av den nu aktuella egendomen också hade anmälts som stulen i en tidigare skada hos Holmia.

TR hänvisade till NJA 1984 s 501 I och II för beviskravet. Under förhand-lingarna anförde S.G. att han pga språksvårigheter inte hade kunnat tydliggöra vad som hade hänt. Vid de tillfällen när utredarna från Folksam var på besök hade de ifrågasatt hans uppgifter, vilket hade gjort honom mycket upprörd och även bidragit till att han lämnat osammanhängande besked. TR fann dock hans handlande så anmärkningsvärt att det på ett

allvarligt sätt skadade hans trovärdighet. Han hade därför inte gjort det mera antagligt att ett försäkringsfall inträffat och hans talan ogillades.

HovR uttalade att S.G. hade bevisbördan för att ett inbrott begåtts och att han måste göra det mera antagligt att så var fallet för att Folksam skulle bli ersättningsskyldigt. Domstolen konstaterade också att S.G. hade bevisbördan för att han faktiskt hade ägt den egendom han anmält som stulen och att denna förvarades i lägenheten vid tidpunkten för inbrottet, men här fann HovR ingen anledning att sänka beviskravet under vad som normalt gäller i civilmål. Försäkringstagaren hade således två olika beviskrav att uppfylla i samma rättegång. Av domskälen framgick att varken polisens utredning eller S.G:s berättelse talade emot att ett inbrott faktiskt hade begåtts. Däremot var S.G:s uppgifter och bortförklaringar under resten av utredningen så motsägelsefulla att han inte kunde anses ha gjort det mera antagligt att ett inbrott begåtts än att så inte var fallet. Domstolen tog därför inte ställning till följdfrågan om huruvida han kunde anses ha styrkt innehavet av egendomen utan fastställde TR:s dom och ogillade talan.

4.4 Bevisbörda och beviskrav

Rättsfallen ovan utgör endast ett urval av tvister angående huruvida ett försäkringsfall inträffat eller ej. Främst NJA 1984 s 501 I och II brukar hänvisas till i både domskäl och litteratur då det var däri som försäkringstagarens beviskrav avseende skadeförsäkringar för första gången sänktes, men även de andra används ofta för att belysa några av de principer som har fått fäste i praxis. Kännetecknande för målen tycks vara att domstolarna tar hänsyn till samtliga omständigheter, såsom den tekniska utredningen, försäkringstagarnas skadehistorik, deras kriminella belastning och vilka uppgifter de lämnat under ärendets gång. Som framgått är det försäkringstagaren som har bevisbördan för att ett försäkringsfall inträffat, medan försäkringsgivaren pga sin tekniska kompetens har utredningsbördan.⁶⁹

Vidare har en lindring av beviskravet vid skadeförsäkringar införts i syfte att underlätta för den enskilde konsumenten att få ut försäkringsersättning. I civilrätten är det normala beviskravet i tvistemål att den part som har bevisbördan för ett visst rättsfaktum skall kunna ”styrka” detta.⁷⁰ Tidigare rättspraxis på konsumentförsäkringens område formulerade beviskravet så att försäkringstagaren behövde göra det ”mera sannolikt” att ett försäkringsfall inträffat än att så inte var fallet. Detta var i sig en lindring av det normala beviskravet, men i NJA 1984 s 501 I och II slogs det fast att försäkringstagarens beviskyldighet var fullgjord redan om det vid en helhetsbedömning var ”mera antagligt” att ett försäkringsfall inträffat.

Detta lindriga beviskrav slogs som framgått fast i rättsfall rörande misstänkta försäkringsbedrägerier. Det tillämpas också om försäkringstagaren tidigare dömts för liknande brott och då tas särskild hänsyn till hur detta

⁶⁹ Lindell ”Civilprocessen” s 423ff

⁷⁰ Ekelöf / Boman a.a. s 62

påverkar hans trovärdighet. Beviskravet tycks dock endast avse bevisbördan för att en ersättningsbar skada har inträffat. I NJA 1994 s 449 I och II var inte grundförutsättningarna för försäkringsvilkorens tillämpning uppfyllda. För att försäkringsbolagets ersättningsansvar skulle begränsas pga rattfylla eller ogiltigt körkort förutsattes det att identiteten var känd på den som kört berusad eller utan körkort. I de båda rättsfallen var detta krav inte uppfyllt, men ändå ansåg både TR och HovR att undantagsbestämmelserna i försäkringsavtalet var tillämpliga. HD kom däremot fram till att det var en särskild fråga som inte motiverade ett lindrigare beviskrav, då förutsättningarna för undantagsbestämmelsernas tillämpning inte var uppfyllda. Av RH 1996:3 framkom även att bevisbördan för rättsfaktumet att den som yrkat ersättning alls hade något intresse i det försäkrade föremålet också skulle besvaras med det normalt gällande beviskravet.

I rättspraxis har det lindrigare beviskravet konstaterats i tvister avseende bilar, och de rättsfall som oftast åberopas avser också just motorfordonsförsäkringar. Emellertid kan det tillämpas även vid andra skadeförsäkringar, vilket framgått bl a av RH 2001:6. När en försäkringstagare hävdar att ett försäkringsfall inträffat som faller under reglerna i FAL, tyder rättspraxis på att även vid tvister rörande de specialförsäkringar som regleras av denna lag kan det lindrigare beviskravet tillämpas. I RH 1986:134, där FAL tillämpades, uttalades att försäkringstagaren endast hade behövt göra det mera antagligt att försäkringsfallet inträffat. I RH 1986:110 ogillades däremot försäkringstagarens talan då hon inte hade gjort det övervägande sannolikt att så skett. I det senare fallet talade så många omständigheter emot käromålet att utgången troligen inte förändrats genom ett sänkt beviskrav, men det är ändå anmärkningsvärt att försäkringstagaren fick ett strängare beviskrav än vad som av HD slagits fast skall gälla vid skadeförsäkringar.

Jämförelsevis kan det slutligen påpekas att vid företagsförsäkring har det i **NJA 1992 s 113** slagits fast att en skadelidande företagare måste göra det klart mera sannolikt att en skada inträffat än att så inte är fallet. I målet hade försäkringstagaren nekats ersättning av sitt försäkringsbolag för ett påstått inbrott i affär hon ägde. Försäkringsbolagets bestridande grundades på att försäkringstagaren hade stora skulder, att försäkringsbeloppet hade höjts till det dubbla endast två dagar innan skadetillfället, att den tekniska utredningen inte tydde på stöld samt att polisen fått tips om att brottet var fingerat. HD anförde att även om det var motiverat att lindra beviskravet för en konsument, behövde samma hänsyn inte tagas för en företagare. Dessa har ofta branschorganisationer som kan tillvarata deras intressen och det var därför rimligt att ställa beviskravet så att det vid en helhetsbedömning skulle framstå som klart mera sannolikt att ett försäkringsfall inträffat än att så inte var förhållandet. Företagare har således ett strängare beviskrav att uppfylla än konsumenter, även om kravet fortfarande är lindrigare än vad som allmänt gäller inom civilrätten. HD fann vid en samlad bedömning att försäkringstagaren inte hade uppfyllt sitt beviskrav och ogillade käromålet.

5 Bevisbördan för att en biförpliktelse har åsidosatts

5.1 Allmänt

5.1.1 Lagtext

En försäkringstagares huvudförpliktelse är som nämnts att betala premien, men han har också andra krav att uppfylla för att vara säker på full ersättning om en skada skulle inträffa. Dessa biförpliktelser kan infalla innan försäkringsavtalet har tecknats, medan det löper och även när skadereglering pågår efter en inträffad skada.⁷¹

I praxis har det slagits fast att en försäkringstagare som gör gällande att ett försäkringsfall har inträffat har bevisbördan för detta. Oenighet mellan en försäkringsgivare och en försäkringstagare behöver dock inte alltid handla om huruvida en ersättningsbar skada inträffat. Det kan också vara så att försäkringsgivaren anser att ett undantag från ersättningsskyldigheten föreligger därför att försäkringstagaren inte har uppfyllt sina biförpliktelser. I sådana situationer är det oftast försäkringsgivaren som har bevisbördan för att undantagsbestämmelsen är tillämplig och att ersättningsansvaret därmed är begränsat. Ordet bevisbörda används inte som tidigare nämnts i lagtexten, varken i KFL eller i NFAL, och följaktligen står där heller inget om dess fördelning vid tvister om åsidosatta biförpliktelser.

Många tvister avseende biförpliktelserna härrör sig från att försäkringstagaren inte varit medveten om att han har brutit mot dem, utan fått vetskap om detta först efter inträffad skada och då ansett sig lurad på det utlovade försäkringsskyddet. De flesta personer som framkallar ett försäkringsfall är nog medvetna om det, men att försäkringsgivaren måste informeras om ett nytt badrum installeras behöver inte vara lika självklart.

I KFL finns biförpliktelserna i 30-34 §§. Lagrummen är tvingande men i undantagsfall anges det att viss avtalsfrihet finns och att förbehåll kan göras i försäkringsvillkoren. Detta har gjorts möjligt genom att lagtexten är utformad som generalklausuler, vilka är avsedda att fyllas ut mer detaljerat i försäkringsvillkoren.⁷² I NFAL finns biförpliktelserna i kapitel 4 och även om de i viss mån behandlats mera utförligt, har de i stort sett förts vidare i sak från KFL.⁷³

⁷¹ Bengtsson ”Försäkringsrätt – några huvudlinjer” (1999) s 50

⁷² Lindell-Frantz ”Nedsättning av försäkringsersättning” (1996) s 101

⁷³ Prop. 2003/04:150 s 132

5.1.2 Identifikation

Det är inte alltid endast försäkringstagaren som har biförpliktelse att uppfylla, utan försäkringsersättningen kan påverkas även när andra personer åsidosätter dessa. I både KFL och i NFAL stadgas att ibland kan en person identifieras med försäkringstagaren eller den försäkrade på ett sådant sätt att nedsättning av ersättningen kan vara berättigad. Den som är försäkrad och lider en skada kan således få svara för överträdelser av andra personer och därmed få sin ersättning nedsatt när någon annan, dock inte vem som helst, har brutit mot en biförpliktelse i försäkringsavtalet.⁷⁴

Om nedsättning sker därför att någon som kan identifieras med försäkringstagaren eller de försäkrade har åsidosatt en biförpliktelse, blir ofta nedsättningen lägre än om det var försäkringstagaren (den försäkrade) själv som utfört handlingen. Varken förarbeten eller doktrin förtydligar vem som bär bevisbördan för att identifikation kan ske, men det mesta tycks peka på att det är försäkringsgivaren, även om undantag finns. Det är försäkringsgivaren, inte försäkringstagaren, som gagnas av att identifikation kan påvisas eftersom försäkringsansvaret i så fall kan begränsas.⁷⁵

I KFL framgår av varje lagrum hur identifikation görs, men i NFAL har förutsättningarna för identifikation vid brott mot biförpliktelser samlats i ett enda lagrum, 4 kap 8 §. Den stora skillnaden i detta stadgande jämfört med reglerna i KFL är att försäkringsgivarens möjligheter att begränsa ersättningen genom identifikation efter införandet av NFAL endast kommer att föreligga om det gjorts ett förbehåll i försäkringsavtalet om detta, något som inte gäller idag. Själva fördelningen av bevisbördan kommer dock antagligen inte att förändras efter införandet av NFAL, då den nya lagen tar upp ämnet och biförpliktelserna däri i stor utsträckning bygger på reglerna i KFL.⁷⁶

Reglerna om identifikation är komplicerade och diskussionen kring dem är tillräcklig för att fylla många böcker och examensarbeten. Då det trots allt är mycket vanligt förekommande att någon annan än den person som skrivit under försäkringsavtalet har råkat ut för en skada eller bidragit till den, gör jag en översikt av identifikationsreglerna under respektive biförpliktelse även om det av utrymmesskäl inte blir ett djupgående resonemang.

5.1.3 Adekvat kausalitet och skälighet

Tidigare har konstaterats att det är försäkringstagaren som skall visa att ett försäkringsfall inträffat. Hans åtaganden upphör emellertid inte där. Vid nedsättningsbedömningen har han nämligen bevisbördan för att adekvat kausalitet inte förelegat mellan den av honom åsidosatta biförpliktelsen och

⁷⁴ Bengtsson a.a. s 74ff

⁷⁵ Lindell-Frantz a.a. s 268ff, 296ff, 442

⁷⁶ Lindell-Frantz a.a. s 267

den uppkomna skadan – han måste kunna visa att hans eget handlande inte orsakat skadan för att slippa nedsättning.⁷⁷ Orsakskedjan kan dock vara lång och därför begränsas omfattningen till de juridiskt relevanta orsaker som är adekvata i förhållande till den händelse som inträffat så att ingen, inte ens någon som handlat oaktsamt eller rent av uppsåtligt, drabbas av slumpmässiga påföljder.⁷⁸ Det utrymme för avtalsfrihet som KFL lämnar får inte leda till att försäkringsvillkoren utnyttjas på ett icke godtagbart sätt.⁷⁹ De lagrum som reglerar biförpliktelse innehåller dock inget villkorslöst krav på adekvat kausalitet, med undantag för plikten att inte framkalla försäkringsfallet. Vid denna biförpliktelse finns ett krav på kausalitet mellan handlingen och skadan; har handlingen inte orsakat skadan skall den försäkrade inte drabbas av några påföljder.⁸⁰

Bevisbördans fördelning vid kausalitetsfrågor framgår varken av KFL eller av förarbetena. Inte heller anges hur högt beviskravet skall vara, men tillämpning av bestämmelserna om säkerhetsföreskrifter i FAL tyder dock på att ersättning skall utgå om det kan "antagas" att skadan skulle ha inträffat även om föreskriften hade uppfyllts. Formuleringen är densamma i NFAL. Försäkringstagaren skall troligen bevisa så tydligt att kausalitet inte förelegat att det kan antagas att försäkringsfallet hade inträffat även om han inte hade brutit mot en säkerhetsföreskrift. Inget motsvarande stadgas för de andra biförpliktelse, men då en försäkringstagare, som nämnts tidigare, alltid är i underläge bör inte beviskravet ställas så högt att det blir omöjligt för honom att uppfylla det. I doktrinen har därför framförts att det vore rimligt att kräva att försäkringstagaren inte behöver styrka, men åtminstone göra det antagligt eller sannolikt, att skadan skulle ha inträffat ändå och att hans handlande inte påverkat händelseförloppet.⁸¹

Kravet på adekvat kausalitet tillämpas i mindre utsträckning vid reglerna i KFL (och NFAL) än i FAL. Vid konsumentförsäkringar har istället ett större utrymme åt skälighetsbedömningar lämnats samtidigt som överseende med en försäkringstagarens oaktsamhet blivit vanligare.⁸² Det måste beaktas hur stor betydelse oaktsamheten har haft för skadans inträffande såväl som för dess omfattning. Nedsättning görs som regel inte om oaktsamheten saknat betydelse.⁸³ I NFAL 4 kap 10 § finns också en ny bestämmelse som gäller för alla biförpliktelse, nämligen den att försäkringsgivaren inte kan hävda att försäkringstagaren brutit mot en biförpliktelse och därför sätta ned ersättningen, om försäkringsgivaren insett eller borde ha insett att ett förhållande som kunnat motivera sådan nedsättning förelegat. Försäkringsgivaren får inte tåga om sådan kunskap och sedan använda den som en ursäkt för att slippa ersätta försäkringstagaren om en skada skulle inträffa. Motsvarande bestämmelser finns inte uttryckligen i KFL idag, men det har

⁷⁷ Lindell *"Civilprocessen"* (2003) s 505, NJA s 1984 s 829 (se kapitel 5.3.4.3)

⁷⁸ Andersson *"Skyddsändamål och adekvans"* (1993) s 25

⁷⁹ Nilsson / Strömbäck *"Konsumentförsäkringslagen"* (1984) s 42

⁸⁰ Lindell-Frantz a.a. s 128

⁸¹ Lindell-Frantz a.a. s 135ff, Ekelöf / Boman *"Rättegång IV"* (1992) s 110ff

⁸² Bengtsson a.a. s 61

⁸³ Nilsson / Strömbäck a.a. s 133

betonats i förarbetena att försäkringsgivarens vetskap om sådana förhållanden bör beaktas. Enligt NFAL 4 kap 10 måste försäkringsgivaren meddela att kännedom om grunder för nedsättning finns och att försäkringsavtalet därför bör ändras på.⁸⁴

5.2 Upplyningsplikt

5.2.1 KFL 30 §

Ett försäkringsavtal är avsett att täcka framtida försäkringsfall och vid tecknandet av det vet förhoppningsvis ingen av parterna när eller ens om en skadehändelse kommer att inträffa. Försäkringsgivaren måste därför ha ett korrekt underlag att basera försäkringen på för att veta vad det är som skall försäkras, dess mängd, värde, ålder och andra uppgifter som kan vara relevanta. Det är försäkringstagarens plikt att tillhandahålla dessa uppgifter.⁸⁵ Denna upplyningsplikt regleras idag i KFL 30 §. Tidigare hade försäkringstagaren stränga krav på sig och minsta misstag kunde leda till att han blev utan ersättning. Idag anges det i KFL att upplyningsplikten måste vara uppfylld vid avtalets tecknande, men av förarbetena framgår att försäkringsgivaren ändå alltid kan begära in kompletteringar eller be försäkringstagaren att rätta till felaktiga uppgifter i efterhand.⁸⁶

Upplyningsplikten omfattar både felaktiga uppgifter och undanhållande av uppgifter. Plikten avser endast uppgifter som är av relevans för försäkringsgivaren, information som denne behöver veta för att kunna avgöra om en försäkring skall beviljas och vilken omfattning den skall ha. Om försäkringstagaren uppsåtligen har lämnat den felaktiga uppgiften eller underhållit den, kan ersättningen sättas ned om uppgiften ifråga varit ”av vikt”. Om försäkringstagaren istället handlat vårdslöst kan ersättningen sättas ned om han inte hade insett att uppgiften var av vikt men borde ha gjort det.⁸⁷

5.2.2 NFAL 4 kap 1-2, 4 §§

I NFAL behandlas upplyningsplikten mer utförligt än i KFL, närmare bestämt i 4 kap 1-4 §§. Det är egentligen i 1-2 §§ där det som kallas upplyningsplikt i KFL tas upp, även om lagrummen inte har någon uttrycklig motsvarighet idag. I 4 kap 3 § finns biförpliktelsen att inte vidta några riskökande åtgärder, som idag faller under KFL 31 §. Plikten att meddela försäkringsbolaget om handlingar som kan öka risken för försäkringsfall kan visserligen sägas utgöra en sorts upplyningsplikt eftersom de syftar till att försäkringsavtalet skall vara baserat på rätt fakta,

⁸⁴ Prop. 2003/04:150 s 426

⁸⁵ Lindell-Frantz a.a. s 152

⁸⁶ Prop. 1979/80:9 s 143

⁸⁷ Lindell-Frantz a.a. s 177ff

men då lagstiftaren valt att dela på dem behandlas NFAL 4 kap 3 § nedan under fareökande åtgärder eftersom det materiella innehållet är detsamma.⁸⁸

I 4 kap 4 § finns en ny bestämmelse som gäller för både 2 § om upplysningsplikten och 3 § om föreskrifter, som stadgar att ersättningen inte får sättas ned om försäkringsgivaren själv insett eller borde ha insett att upplysningen var felaktig eller att något hade undanhållits. Motsvarande bestämmelser finns inte i KFL idag.⁸⁹ Bestämmelsen avser inte bara upplysningsplikten när avtalet ingås utan även när försäkringstagaren i efterhand skall korrigera dem därför att han insett att han lämnat fel uppgifter. Den bör skiljas från 4 kap 10 § i vilken det stadgas att en försäkringsgivare som varit medveten om att en nedsättningsgrund enligt kapitel 4 förelegat men inte meddelat försäkringstagaren om detta, inte får göra sådan nedsättning.⁹⁰

Försäkringstagaren har ingen ”spontan” upplysningsplikt utan måste endast svara på de frågor som försäkringsgivaren ställer. Nytt i NFAL:s bestämmelser 4 kap 1-2 §§ om upplysningsplikt är däremot att en försäkringstagare som är medveten om att upplysningsplikten inte uppfyllts är skyldig att utan oskäligt dröjsmål ändra på detta. Tidigare har det endast framgått av förarbetena att försäkringstagaren haft skyldighet att rätta uppgifterna i efterhand, men nu finns detta med i lagtexten. Vidare talas här inte om uppgifter ”av vikt” utan om ”den betydelse förhållandet skulle ha haft för försäkringsbolagets bedömning av risken, det uppsåt eller den oaktsamhet som har förekommit och övriga omständigheter”. Liksom i KFL fordras uppsåt eller oaktsamhet för att nedsättning skall kunna göras.⁹¹

5.2.3 Identifikation

Försäkringstagaren är den ende som kan överträda biförpliktelsen om upplysningsplikt i KFL 30 §. Om försäkringen gäller till förmån även för någon annan, kan dock var och en av dessa försäkrade få sin nersättning nedsatt om försäkringstagaren åsidosatt sin upplysningsplikt.⁹² Huvudregeln är annars att rätten till ersättning från försäkringen skall bedömas självständigt för respektive försäkrad, men vid tillämpning av detta lagrum kan försäkringsgivaren åberopa de felaktiga eller undanhållna uppgifterna mot alla försäkrade eftersom de är av så stor vikt för att avtalet alls skall kunna ingås.⁹³ Trots att det inte framgår av lagtexten kan försäkringstagaren således sägas identifieras med de försäkrade, men inte med några andra. I NFAL 4 kap 8 § stadgas inte heller något om identifikation vid upplysningsplikten men NFAL 4 kap 1-2 §§ bygger i stort på KFL 30 § och det är därför rimligt att antaga att även fortsättningsvis kommer frågan om identifikation med andra att sällan uppkomma vid just denna biförpliktelse.

⁸⁸ Prop. 2003/04:150 s 407

⁸⁹ Lindell-Frantz a.a. s 185

⁹⁰ Prop. 2003/04:150 s 413ff, 425ff

⁹¹ Prop. 2003/04:150 s 410ff

⁹² Lindell-Frantz a.a. s 222ff

⁹³ Prop. 1979/80:9 s 143

5.2.4 Bevisbörda och beviskrav

Bevisbördans placering, vid brott mot upplysningsplikten såväl som vid de andra biförpliktelserna, framgår inte av KFL eller dess förarbeten utan härledning får hämtas från FAL.⁹⁴ Försäkringsgivaren har bevisbördan för att försäkringstagaren uppsåtligen har lämnat felaktiga uppgifter och för att han varit medveten om detta, att han har haft svikliga avsikter.⁹⁵ Om försäkringstagaren istället uppsåtligen förtigit vissa uppgifter har det i litteraturen framförts att förhållandet bör vara det motsatta, så att försäkringstagaren då skall ha bevisbördan för att han har lämnat uppgiften eftersom han har lättare att visa detta än vad försäkringsgivaren har att visa det motsatta förhållandet. För det fall att fråga är om oaktsamhet som inte är ringa, är det dock försäkringstagaren som skall exculpera sig och visa att han varken insett eller bort inse att han lämnat felaktiga uppgifter eller förtigit uppgifter som var av vikt för avtalet.⁹⁶ När en försäkringsgivare åberopar en undantagsbestämmelse, fordras som regel beviskravet att förutsättningarna för bestämmelsen kan styrkas.⁹⁷ Däremot tycks det helt saknas regler för vilket beviskrav försäkringstagaren har att uppfylla. Det är en öppen fråga huruvida han endast måste göra det antagligt att han inte insett eller bort insett att uppgifterna var felaktiga eller behövde kompletteras, eller om detta rättsfaktum måste styrkas i enlighet med vad som normalt krävs i civilmål.⁹⁸ En mer ingående analys av försäkringstagarens (och de försäkrades) beviskrav i dessa situationer kommer att göras i kapitel 7.

5.3 Föreskrifter i försäkringsavtalet

5.3.1 Försäkringsobjekt och den försäkrades skyldigheter i KFL och NFAL

En skadeförsäkring täcker vissa bestämda föremål och uppgifter om dessa måste lämnas vid avtalets ingående. Under försäkringstiden har sedan de försäkrade, inte bara försäkringstagaren utan hela kretsen av försäkrade, skyldighet att inte bryta mot sina åtaganden i försäkringsvillkoren. Dessa åtaganden regleras i KFL 31 § och består av skyldigheten att inte vidta några fareökande åtgärder utan att anmäla det, skyldigheten att följa säkerhetsföreskrifter samt skyldigheten att uppfylla sin räddningsplikt genom att försöka förhindra skada eller begränsa omfattningen av en inträffad sådan.⁹⁹ Eventuell nedsättning görs med hänsyn till hur stor betydelse försummelsen haft för försäkringsfallet och dess omfattning.¹⁰⁰ Vid brott mot föreskrifter i försäkringsavtalet kan ibland även ringa oakt-

⁹⁴ Lindell-Frantz a.a. s 203

⁹⁵ Hellner "Försäkringsrätt" (1994) s 153

⁹⁶ Lindell-Frantz a.a. s 203ff

⁹⁷ Bengtsson a.a. s 48

⁹⁸ Lindell-Frantz a.a. s 213

⁹⁹ Prop. 1979/80:9 s 146

¹⁰⁰ Nilsson / Strömbäck a.a. s 135

samhet leda till nedsättning, eftersom föreskrifterna uttryckligen lagts till i villkoren för att begränsa risken för försäkringsfall.¹⁰¹ KFL 31 § rymmer både plikt att upplysa om fareökning, plikt att följa säkerhetsföreskrifter och räddningsplikt. I NFAL regleras istället varje åtagande för sig i ett eget lagrum. Någon uppräknig av själva föreskrifterna finns inte i lagtexten, varken i KFL eller i NFAL, utan de anges istället i försäkringsvillkoren.

5.3.2 Identifikation

Enligt KFL 31 § kan vid brott mot föreskrifter i avtalet (fareökning, säkerhetsföreskrifter och räddningsplikt) identifikation ske med tre kategorier av personer. Den första består av de personer som handlat med den försäkrades *samtycke*, dock inte bara angående förändringar i försäkringsavtalet utan den försäkrade måste ha givit sitt samtycke till att någon annan begått ett brott mot föreskrifterna. Den andra kategorin är de som har *väsentlig ekonomisk gemenskap* med den försäkrade, oftast make eller sambo. Närmast till hands ligger väl makar, men enligt svensk rätt anses idag dessa vara ekonomiskt självständiga i förhållande till varandra och för att identifikation skall kunna ske måste det försäkrade föremålet vara giftorättsgods eller brukas gemensamt. Den tredje och sista kategorin är sådana personer som har haft *tillsyn* över försäkringsobjektet (t ex någon som lånat den försäkrade egendomen). Identifikation här kan endast göras om detta finns omnämnt i försäkringsvillkoren och det måste även ha varit fråga om varaktighet i tillsynen.¹⁰²

I NFAL finns lagrummet om plikten att anmäla riskökande åtgärder placerat bland reglerna om upplysningsplikten. Samma regler om identifikation kommer därför att gälla som där och de tre kategorierna kommer inte längre att vara tillämpliga, utan istället kommer varje försäkrad att kunna drabbas av nedsättning pga av försäkringstagarens försummelse.¹⁰³

5.3.3 Fareökning

5.3.3.1 KFL 31 §

Vad som avses med fareökande åtgärder varierar beroende på vad för slags egendom som är försäkrad. Exempelvis kan det ses som fareökande när den försäkrade bedriver brandfarlig verksamhet i ett hus utan att meddela försäkringsgivaren detta men också när en försäkrad bil har gått betydligt längre än vad som angavs när försäkringen tecknades.¹⁰⁴ Biförpliktelsen att anmäla fareökande åtgärder till försäkringsgivaren syftar liksom upplysningsplikten till att ge rätt underlag för försäkringen, med den skillnaden att upplysningsplikten föreligger vid avtalets tecknande medan fareökning avser ändringar under hela försäkringstiden. Vad som är att anses som fareökande åtgärder bedöms enligt huruvida risken för skada ökat utifrån vad försäkringsavtalet

¹⁰¹ Bengtsson a.a. s 66

¹⁰² Prop. 1979/80:9 s 150ff

¹⁰³ Prop. 2003/04:150 s 421

¹⁰⁴ Prop. 2003/04:150 s 412

avsett att täcka. Till fareökande omständigheter räknas inte sådana som försäkringsgivaren hade bort räkna med, såsom skador orsakade av skyfall eller stormar.¹⁰⁵

Vid fareökning är det själva underlåtenheten att anmäla sådana ändrade förhållanden som kan öka risken för försäkringsfall som skall vara uppsåtlig eller oaktsam för att en påföljd skall kunna göras gällande.¹⁰⁶

5.3.3.2 NFAL 4 kap 3 §

I NFAL har benämningen fareökande ändrats till riskökande. Vilka åtgärder som kan anses vara riskökande räknas som nämnts inte upp i lagtexten, varken i KFL eller i NFAL. I KFL talas om att den försäkrade kan bryta mot sina åligganden enligt försäkringsvillkoren genom att underlåta att anmäla fareökande åtgärder, medan det i NFAL har ändrats till att det bara är försäkringstagaren som har denna plikt med risk för nedsatt ersättning eller ingen alls om den inte uppfylls. Det har också lagts till att det uttryckligen måste vara fråga om en ändring som är av väsentlig betydelse för risken. Både de lege lata och de lege ferenda gäller anmälningsplikten dock inte alla omständigheter utan endast fareökande, bestående sådana.¹⁰⁷

Som påpekats ovan i kapitel 5.2.2 gäller NFAL 4 kap 4 § även för riskökning. I lagrummet stadgas det att en försäkringsgivare som insett eller bort inse att försäkringstagaren brutit mot upplysningsplikten eller plikten att anmäla riskökningar inte kan sätta ned ersättningen.

5.3.3.3 Bevisbörda och beviskrav

Ett krav på att anmäla fareökande åtgärder måste vara uttryckligen angivet i försäkringsavtalet och det är försäkringsgivaren som har bevisbördan för att den försäkrade uppsåtligen har åsidosatt detta krav. Beviskravet är att detta skall vara styrkt. Om istället fråga är om oaktsamhet å den försäkrades sida, är det denne som skall visa att han inte varit oaktsam.¹⁰⁸ Liksom vid brott mot upplysningsplikten saknas angivelser i lagtext och förarbeten angående vilken bevisstyrka den försäkrade måste uppfylla (se kapitel 7).

5.3.4 Säkerhetsföreskrifter

5.3.4.1 KFL 31 §

Säkerhetsföreskrifter är föreskrifter som begränsar risken för att skadehändelser inträffar. De är utformade som direktiv till de försäkrade om hur de bör göra för att förhindra skador under försäkringsavtalets gång (till skillnad från upplysningsplikten och plikten att anmäla fareökning som

¹⁰⁵ Lindell-Frantz a.a. s 255

¹⁰⁶ Prop. 1979/80:9 s 147

¹⁰⁷ Prop. 2003/04:150 s 412

¹⁰⁸ Hellner a.a. s 173

syftar till att göra underlaget för försäkringen riktig).¹⁰⁹ Säkerhetskrifter finns inte uppräknade i någon lagtext utan anges istället i försäkringsvillkoren, som i stor utsträckning lyder lika bland försäkringsbolagen. Försäkrade personer skall tex följa föreskrifter i lagar eller direktiv från myndigheter, använda sig av varor och produkter som är installerade på ett sätt som är godkända av tillverkare och rent allmänt uppföra sig så att skada så långt det är möjligt går att förhindra. Vanliga säkerhetsföreskrifter är att hus måste underhållas, ytterdörrar låsas, fönster stängas och att privat egendom måste låsas in i skåp på arbetsplatsen.¹¹⁰

Då biförpliktelseerna är så vagt formulerade i KFL, måste vid tolkningen av dem alltid stor tyngdpunkt läggas på lagförarbetena. Detta konstaterades av HD i ett av de mest frekvent citerade rättsfallen angående säkerhetsföreskrifter, **NJA 1984 s 829**, det s k Landskrona-fallet. Bakgrunden till tvisten i det aktuella målet var att hustrun till käranden, försäkringstagaren Stig E, hade glömt att låsa ytterdörren på morgonen när hon var sist att lämna hemmet. Under dagen hade en tjuv tagit sig in i huset och stulit egendom till ett värde av ca 20 000 kr. Villan var försäkrad hos Länsförsäkringar och i försäkringsvillkoren fanns en säkerhetsföreskrift som stadgade att dörrarna måste vara låsta när huset stod tomt, annars skulle ingen försäkringsersättning utgå. Stig E vitsordade att dörren varit olåst men hävdade att grov oaktsamhet inte hade förelegat och att han därför hade rätt till 50% ersättning.

TR ogillade käromålet då den olåsta bostaden stått utan tillsyn en hel dag. HovR fastställde TR:s beslut och tillade att Stig E varken hade åberopat någon omständighet som styrkte att gärningsmannen tagit sig in i huset på något annat sätt än genom den olåsta ytterdörren eller anfört någon ursäktande förklaring till varför dörren lämnat olåst.

HD uttalade att om en säkerhetsföreskrift hade åsidosatts, kunde en försäkringsgivare ändå bli ersättningsskyldig om skadan antagligen skulle ha inträffat även om föreskriften hade iakttagits. Risker för ekonomisk förlust vägde tungt för den enskilde försäkringstagaren och det räckte därför med att den försäkrade fick ersättningen nedsatt för att villkoret skulle få önskad effekt. Visserligen skulle skadan förmodligen inte ha inträffat om dörren varit låst men det var ändå fråga om så pass lindrig oaktsamhet att de flesta kunnat göra sig skyldig till det. Försäkringstagaren hade också medgett nedsättning med 50% och HD tilldömde honom därför detta. Rättsfallet illustrerar att förutom orsakssambandet och de subjektiva rekvisiten måste även hänsyn till övriga omständigheter tagas.¹¹¹

5.3.4.2 NFAL 4 kap 6 §

Innehållsmässigt motsvarar paragrafen vad som står i KFL 31 §. Det krävs att säkerhetsföreskrifterna och vad de avser stadgas i försäkringsvillkoren, men nytt i NFAL är att det klargörs vad som avses med begreppet säkerhetsföreskrift.¹¹²

¹⁰⁹ Lindell-Frantz a.a. s 287ff

¹¹⁰ Prop. 1979/80:9 s 146

¹¹¹ Lindell-Frantz a.a. s 104ff

¹¹² Prop. 2003/04:150 s 418

5.3.4.3 Bevisbörda och beviskrav

Försäkringsgivaren skall styrka att försäkringstagaren uppsåtligt brutit mot en säkerhetsföreskrift. Om istället oaktsamhet hävdas, är det försäkringstagaren som skall visa att han inte varit oaktsam.¹¹³

5.3.5 Räddningsplikt

5.3.5.1 KFL 31 §

Räddningsplikten innebär att den försäkrade har en skyldighet att efter förmåga försöka undvika ett försäkringsfall eller begränsa omfattningen av ett inträffat sådant. Plikten kan således uppstå både innan en skada har inträffat och efteråt. Den försäkrade behöver inte ha haft som avsikt att bryta mot försäkringsavtalet, utan det räcker med att han medvetet har avstått från att försöka rädda undan egendom från skada. KFL 31 § räknar som nämnts ovan inte upp alla de föreskrifter en försäkrad kan ha att följa, utan de måste framgå av försäkringsavtalet.¹¹⁴

Räddningsplikten behandlas knappt i förarbetena men av praxis har framgått att den inte kan sträckas ut till att omfatta hur mycket som helst; den försäkrade har t ex ingen plikt att riskera liv och lem för att uppfylla den men däremot är det rimligt att begära att han tillkallar hjälp eller vidtar andra åtgärder för att begränsa omfattningen av skadan. Vidare måste faran ha varit *omedelbar* för att den försäkrade skall ha skyldighet att ingripa.¹¹⁵

5.3.5.2 NFAL 4 kap 7 §

Paragrafen har ingen motsvarighet i KFL. Den förutsätter inte som KFL 31 § att försäkringsgivaren måste ha räddningsplikten inskriven i försäkringsavtalet, utan den försäkrade har en sådan skyldighet ändå.¹¹⁶

5.3.5.3 Bevisbörda och beviskrav

Den försäkrade skall ha brutit mot sin räddningsplikt genom uppsåt eller oaktsamhet för att försäkringsgivarens ansvar skall vara begränsat. Enligt förarbetena skall det egentligen krävas grov oaktsamhet, inte bara normalgraden som framgår av KFL, men rättsläget är oklart. Den försäkrades räddningsplikt bestäms av hans förmåga och därför finns ett visst utrymme för individuella hänsynstaganden. Bevisbördans placering framgår inte av vare sig lagtext eller förarbeten. Vid jämförelse med reglerna i FAL verkar det vara försäkringsgivaren som skall styrka att räddningsplikten har åsidosatts och även att detta skett uppsåtligt eller genom oaktsamhet.¹¹⁷ När fråga är om de andra biförpliktelserna i KFL 31 § är det försäkringsgivaren

¹¹³ Lindell-Frantz a.a. s 304

¹¹⁴ Lindell-Frantz a.a. s 401

¹¹⁵ Lindell-Frantz a.a. s 389ff

¹¹⁶ Prop. 2003/04:150 s 419

¹¹⁷ Hellner a.a. s 188

som har bevisbördan för uppsåt medan den försäkrade skall visa att han inte varit oaktsam. Vid räddningsplikten är det istället försäkringsgivaren som har bevisbördan för både dessa subjektiva omständigheter vilket medför att bevisbördan för brott mot biförpliktelserna i samma paragraf fördelas olika beroende på vilken sorts förpliktelse som är aktuell. I NFAL har dock räddningsplikten satts i en egen paragraf och det mesta tyder på att detta inte förändrar frågan om bevisbördans placering utan endast minskar den förvirring som kan uppstå när en och samma paragraf kan ge olika svar.¹¹⁸

5.4 Framkallande av försäkringsfall

5.4.1 KFL 32 §

Inledningsvis skall det påpekas att i doktrinen har det framförts att även om lagtexten både i KFL och i NFAL har gjort framkallande till en egen kategori av biförpliktelser, skulle principiellt sett alla brott mot biförpliktelser kunna ses som framkallanden av försäkringsfall. De innebär alla att den som försäkrat sin egendom har brutit mot någon av sina plikter och därmed försvårat en korrekt tillämpning av villkoren i avtalet. Det kan vara svårt att identifiera vad för sorts biförpliktelse som den försäkrade kan anses ha brutit mot, eftersom gränserna dem emellan ibland kan vara otydliga. Den försäkrades handling kan ha legat nära tidpunkten för skadans inträffande och därför betraktas som ett framkallande. Men om handlingssättet istället har varit ett led i utvecklingen mot försäkringsfallet kan det vara en fareökande åtgärd och har handlingen vidtagits efter skadans inträffande torde det vara ett brott mot räddningsplikten. I doktrinen har två olika sätt för att göra denna gränsdragning diskuterats. Den ena är att söka efter den närmaste orsaken till den inträffade skadehändelsen och den andra att se vilken grad av vårdslöshet som förelegat hos den försäkrade.¹¹⁹

Uppsåtligt framkallande av ett försäkringsfall ersätts som huvudregel inte, eftersom en försäkring endast är till för att skydda mot oförutsedda skador. Dock kan ersättning utgå vid en uppsåtlig skada som framkallats i en nödsituation och undantag kan också göras om något av rekvisiten i KFL 33 § är uppfyllda (se nedan kapitel 5.6). Även om det vore hypotetiskt möjligt att alltid få ut ersättning för en skada som var uppsåtligt framkallad, skulle försäkringssystemet falla på sin egen orimlighet eftersom premierna skulle bli skyhöga.¹²⁰ Har försäkringsfallet istället framkallats genom grov oaktsamhet kan försäkringsersättningen sättas ned efter en skälighetsbedömning. En ansvarsförsäkring gynnar dock den skadelidande vid tillämpning av KFL 32 §, då lagrummet stadgar att nedsättning inte kan göras för den del som avser skadestånd. Den skadelidande har därmed fått ett starkare skydd pga ansvarsförsäkringen.¹²¹ Grov oaktsamhet har i nämndpraxis ansetts

¹¹⁸ Lindell-Frantz a.a. s 403

¹¹⁹ Lindell-Frantz a.a. s 434ff

¹²⁰ Lindell-Frantz a.a. s 444

¹²¹ Hellner / Johansson "Skadeståndsrätt" (2000) s 190

föreligga när den försäkrade betett sig på ett sätt som är tydligt avvikande från det allmänt accepterade, har brutit i sin kontroll över egendomen eller ofta handlat vårdslöst.¹²² Om oaktsamheten inte varit grov är huvudregeln att den försäkrade har rätt till full ersättning och att nedsättning endast kan göras om denna möjlighet angetts i försäkringsavtalet.¹²³

5.4.2 NFAL 4 kap 5 §

Liksom i KFL 32 § utgår som huvudregel inte ersättning om försäkringsfall framkallats uppsåtligen. Vid grov oaktsamhet kan ersättningen sättas ned efter en skälighetsbedömning.¹²⁴ I NFAL kommer dock den försäkrade att riskera sanktioner om han uppsåtligen eller genom grov oaktsamhet förvärrar följderna av en skada, något som inte framgår av KFL 32 §. NFAL 4 kap 5 § omfattar således även åtgärder som den försäkrade har vidtagit efter den inträffade skadan.¹²⁵

5.4.3 Identifikation

Vid framkallande enligt KFL 32 § kan identifikation ske med personer som handlat med den försäkrades samtycke och även med personer med vilka han har en väsentlig ekonomisk gemenskap. Det senare gäller dock endast om inte särskilda skäl talar emot det, en distinktion som inte finns med i NFAL. Formuleringen i KFL 32 § tillåter däremot inte identifikation med personer som haft tillsyn över den skadade egendomen.¹²⁶ På denna punkt kommer NFAL att innebära strängare krav för den försäkrade, då tillsyn däri kommer att vara grund för identifikation.

5.4.4 Bevisbörda och beviskrav

Bevisbördan för att ett försäkringsfall har framkallats ligger på försäkringsgivaren, vilket har slagits fast i ett flertal rättsfall. I **NJA 1986 s 470** tvistades det om huruvida en förare som orsakat en trafikolycka hade en så hög promillehalt i blodet att han kunde ha ansetts köra rattfull. Bakgrunden var att en timmerbil ägt av ett handelsbolag hade kört av vägen. Bolaget nekades försäkringsersättning från sin försäkringsgivare Ansvar på grunden att föraren, Egon H, varit berusad vid skadans inträffande och därför framkallat skadan. Ett blodprov visade en hög promillehalt hos Egon H men denne menade att han inte mindes vad som hänt efter olyckan och att han mycket väl kunde ha börjat dricka efteråt.

TR lämnade handelsbolagets talan utan bifall.

HovR ändrade detta och konstaterade att Ansvar var ersättningskyldigt.

¹²² Lindell-Frantz a.a. s 449

¹²³ Prop. 1979/80:9 s 154

¹²⁴ Prop. 2003/04:150 s 100

¹²⁵ Prop. 2003/04:150 s 415

¹²⁶ Prop. 1979/80:9 s 156

I sina domskäl uttalade HD att det var försäkringsgivaren som hade bevisbördan för att Egon H hade varit berusad och att alkoholpåverkan vid en trafikolycka ofta blev föremål för en särskild undersökning, vilket lämnade goda möjligheter och mycket underlag för försäkringsgivaren att basera sin bevisning på. Det fanns således ingen anledning att sänka beviskravet jämfört med det som normalt gäller i civilmål, men samtidigt förelåg inga skäl heller till att höja beviskravet till den nivå som skulle fordras för en fällande dom i ett brottmål om ansvar för rattonykterhet. De uppgifter som Egon H lämnat var i viss mån motstridiga men ändå inte så orimliga att de kunde lämnas helt utan avseende. Det hade gått mer än en timme innan polisen kom till olycksplatsen och hans bristfälliga uppgifter kunde ha berott på att han hade ådragit sig en hjärnskakning. Domstolen fann därför att vid en samlad bedömning hade försäkringsgivaren inte uppfyllt sitt beviskrav och styrkt att Egon H varit berusad vid olyckstillfället. HD fastställde därför HovR:s beslut och biföll handelsbolagets talan om försäkringsersättning.

I målet ålades således försäkringsgivaren bevisbördan för att en inträffad skada hade framkallats. HD påpekade särskilt – kanske därför att ett framkallande kan ligga mycket nära ett rent försäkringsbedrägeri – att försäkringsgivaren inte behövde lägga fram lika stark bevisning som en åklagare i brottmål. En försäkringsgivare som anför att en försäkringstagare framkallat en skada måste således inte göra det utom rimligt tvivel att uppsåt förelegat, utan det räcker om det kan styrkas att så är fallet. Samma resonemang användes i **NJA 1990 s 93**, där fråga också var om misstänkt framkallande. I målet ägde försäkringstagaren Lars H ett hus som brann ner till grunden, varpå han yrkade ersättning från sitt försäkringsbolag Hansa. Det upptäcktes dock att han kommit med osanna uppgifter i försök att få ut mer ersättning än han var berättigad till och han dömdes därför för försök till grovt bedrägeri. Försäkringsgivaren nekade att betala ut någon ersättning alls på den grunden att branden anlagts och att inget försäkringsfall därför inträffat. Lars H stämde då Hansa och yrkade ersättning.

TR ogillade talan. I domskälen anfördes att inga direkta bevis för att branden varit anlagd hade framkommit, men det faktum att Lars H hade försökt begå grovt försäkringsbedrägeri rubbade tilltron till hans uppgifter och antydde att han hade ekonomiska skäl till att själv anlägga branden. Lars H hade också kommit med motstridiga uppgifter.

HovR ändrade TR:s beslut då de sammanfattade tekniska omständigheterna i sig inte var bevis nog för att branden var anlagd, även om det samtidigt konstaterades att Lars H försökt bereda sig otillbörlig vinning genom skadehändelsen.

HD uttalade i domskälen att det var vitsordat att Hansa hade bevisbördan för påståendet att Lars H hade anlagt branden. Det var således försäkringsgivaren som skulle visa varför ersättningsansvaret var begränsat.

Angående beviskravet anförde HD i sina domskäl att anledningen till att detta sänkts när en konsument skulle visa att försäkringsfall inträffat var en avvägning mellan en lojal försäkringstagares trygghet och hela försäkringstagarkollektivets intresse av rimliga premier. Med hänvisning till **NJA 1986 s 470** fastslog HD att samma hänsyn inte behövde tas när en

försäkringsgivare skulle bevisa att hans ansvar var begränsat, eftersom detta inte var förenligt med synen på konsumenten som den svagare parten i behov av skydd. Det fanns därför inga skäl att lindra beviskravet som Hansa hade att uppfylla från vad som normalt gällde i ett civilmål. Samtidigt fanns dock inte heller någon anledning att ålägga en försäkringsgivare samma beviskrav som en åklagare, utom allt rimligt tvivel, eftersom detta skulle medföra alltför stora kostnadsökningar. Beviskravet lades på samma nivå som i ett civilmål. HD konstaterade vidare att beviskravet kunde uppfyllas på olika sätt och att den tekniska utredningen såväl som försäkringstagarens agerande och dennes trovärdighet var av betydelse. Trovärdigheten hos Lars H hade sjunkit genom bedrägeriförsöket och han hade lämnat svår-förklarade uppgifter under målets gång, men HD fann ändå att dessa omständigheter inte var ett tillräckligt underlag för slutsatsen att han hade anlagt branden. Hansa hade inte kunnat styrka eller ens göra det sannolikt att branden var anlagd och HD fastställde därför HovR:s domslut.

Försäkringsgivaren har också bevisbördan för att framkallandet skett med uppsåt eller grov oaktsamhet. Om försäkringsgivaren styrker att uppsåt eller oaktsamhet legat för handen, har försäkringstagaren bevisbördan för att kausalitet inte förelegat.¹²⁷ Framkallande av försäkringsfall är den enda biförpliktelse vid vilken det finns ett krav på kausalitet mellan den handling som den försäkrade utfört och den inträffade skadan. Kausaliteten är en förutsättning för påföljd – om handlingen inte orsakat skadan, är försäkringsfallet inte framkallat – och således inte som vid de andra biförpliktelserna bara ett led i nedsättningsbedömningen.¹²⁸

5.5 Vilseledande i samband med skadereglering

5.5.1 KFL 34 §

Den sista biförpliktelsen som en försäkrad har att uppfylla är att inte förvanska eller försvåra skaderegleringen genom att lämna felaktiga uppgifter efter en inträffad skada och därigenom ändra bedömningen av ersättningen, genom att exempelvis lämna in falska kvitton på egendom som han hävdar har förstörts eller försvunnit.¹²⁹ Plikten skiljer sig från de andra grunderna för nedsättning på så sätt att den avser tiden efter ett inträffat skadefall.

Grundläggande för bestämmelsens tillämpning är att ett försäkringsfall måste ha inträffat. Om så inte är fallet eller om den försäkrade har framkallat skadan, saknar han ersättningsrätt och därmed uppkommer ingen skadereglering att försvåra. Paragrafen reglerar situationen att den försäkrade egentligen är berättigad till ersättning men går miste om den eller får den nedsatt därför att han kommit med felaktiga uppgifter. Om han har gjort

¹²⁷ Hellner a.a. s 184

¹²⁸ Lindell-Frantz a.a. s 437f

¹²⁹ Lindell-Frantz a.a. s 411ff

detta uppsåtligen betraktas detta som regel som ett försök till försäkringsbedrägeri, vilket leder till att de straffrättsliga reglerna om bedrägeri i BrB kapitel 9 kan tillämpas istället.¹³⁰ Bestämmelsen kan även tillämpas när det inte är fråga om brottsligt förfarande, framför allt om uppgifterna medfört ökade kostnader för försäkringsgivaren.¹³¹

5.5.2 NFAL 7 kap 3 §

Lagrummet har samma innehåll som i KFL 34 §; den försäkrade får inte uppsåtligen eller genom grov oaktsamhet oriktigt uppge, förtiga eller dölja information av betydelse för skaderegleringen.

5.5.3 Identifikation

Identifikation förekommer inte om någon annan än en ersättningsberättigad person genom uppsåt eller grov vårdslöshet har vilselett försäkringsgivaren, vilket framgår av lagtexten i KFL 34 §. Enligt NFAL 7 kap 3 § gäller också att nedsättning endast kan göras när det är en ersättningsberättigad person som vilselett försäkringsgivaren.

5.5.4 Bevisbörda och beviskrav

Försäkringsgivaren skall styrka att den försäkrade har kommit med felaktiga uppgifter i skaderegleringen, men den försäkrade måste ha handlat åtminstone grovt vårdslöst för att nedsättning skall kunna göras enligt paragrafen. Försäkringsgivaren har även bevisbördan för att den försäkrade faktiskt har försökt begå försäkringsbedrägeri, men då räcker det inte med att grov oaktsamhet förelegat utan den försäkrade måste ha haft svikliga avsikter.¹³²

5.6 Undantag från nedsättningsreglerna i KFL och NFAL

5.6.1 KFL 33 §

Det finns vissa undantagssituationer när full ersättning kan utgå trots att en biförpliktelse har åsidosatts. Som huvudregeln skall full ersättning utbetalas om försäkringstagaren eller den försäkrade som begick handlingen var under 12 år gammal eller led av en sådan allvarlig psykisk störning som avses i BrB 30 kap 6 §, vilken utesluter andra påföljder än överlämnande till särskild vård, skyddstillsyn eller böter vid brottslig gärning.

¹³⁰ Strömbäck "Oriktig uppgift vid skaderegleringen" (1984) s 642

¹³¹ Prop. 1979/80:9 s 157

¹³² Lindell-Frantz a.a. s 413

För en person som inte identifierats med den försäkrade men som har handlat med dennes samtycke gäller likafullt enligt KFL 31 § 2 st eller KFL 32 § 3 st att nedsättning kan ske även om denne person är under 12 år eller lider av en allvarlig psykisk störning, om den försäkrade kan anses varit oaktsam genom att lämna över egendomen till en sådan person.¹³³ Det krävs dessutom att den försäkrade insett att det förelåg en betydande risk för att egendomen skulle skadas eller en biförpliktelse åsidosättas.¹³⁴

5.6.2 NFAL 4 kap 9 §

Samma regler som i KFL 33 § gäller enligt NFAL 4 kap 9 §, men här har lagstiftaren lagt till att nedsättning inte heller skall göras i sådana situationer där handlandet kan anses vara försvarligt eftersom avsikten varit att förebygga skada på person eller egendom i nödläge.

Andra stycket avser ansvarsförsäkring. Om den försäkrade framkallar en skada enligt NFAL 4 kap 5 § 1 st utgår aldrig ersättning, men vid brott mot övriga biförpliktelser i NFAL 4 kap 5-7 §§ skall ersättningen inte sättas ned eftersom en skadelidande skall kunna få ersättning även om den försäkrade bidragit till skadan. Försäkringsgivarens ersättningsskyldighet i NFAL är subsidiärt och skall endast utgå om den försäkrade själv inte kan betala skadestånd till den skadelidande.¹³⁵

5.6.3 Bevisbörda och beviskrav

Bevisbördans fördelning vid identifikation är inte fastslagen i vare sig förarbeten eller praxis. När en biförpliktelse har åsidosatts ligger det i försäkringsgivarens intresse att visa att identifikation kan ske, då detta kan begränsa hans ansvar. Vid tillämpning av KFL 33 § och NFAL 4 kap 9 § råder det motsatta förhållandet, det gagnar istället den försäkrade. Det är därför ett rimligt antagande att försäkringstagaren vid dessa lagrum har bevisbördan för att identifikation kan ske, eftersom full ersättning då kan utgå trots allt. I förarbetena till NFAL har det uttalats att åtminstone bevisbördan för nödläge skall fördelas på samma sätt som HD konstaterat i NJA 1984 s 501 I och II, att den försäkrade skall visa han befunnit sig i ett nödläge. Beviskravet har sänkts till att det endast behöver göras mer troligt att ett nödläge förelegat än att så inte varit fallet.¹³⁶

¹³³ Prop. 1979/80:9 s 156

¹³⁴ Nilsson / Strömbäck a.a. s 154

¹³⁵ Prop. 2003/04:150 s 425

¹³⁶ Prop. 2003/04:150 s 424

6 Bevisbörda och beviskrav inom andra rättsområden

6.1 Allmänt

Bevisbördans fördelning och de rättsliga problem knutna därtill utgör ingen exakt vetenskap, utan har huvudsakligen utvecklats i praxis. Vid tvister rörande skadeförsäkringar har som framgått konsumenter ålagts ett beviskrav, vilket uttryckligen angetts vara mildare än vad som generellt används inom civilrätten. Men även utanför försäkringsrätten förekommer undantag från beviskravet att ett rättsfaktum måste styrkas och det kan därför vara av intresse att undersöka hur bevisbördereglererna inom några andra civilrättsliga områden ser ut.

6.2 Skadeståndsrätt

Det mest naturliga rättsområdet att dra paralleller till är skadeståndsrätten. Skadeståndet avser att sätta den skadelidande i samma ekonomiska ställning som om skadan inte inträffat.¹³⁷ Institutet fyller därmed en liknande funktion som försäkringsrätten och de båda kallas i svensk lagstiftning med ett gemensamt namn för ersättningsrätt. En person som råkar ut för en skada och är försäkrad mot just en sådan skada har två huvudsakliga tillvägagångssätt för att söka ersättning. Han kan antingen välja den försäkringsrättsliga vägen och begära ersättning från sitt försäkringsbolag eller också begära ersättning direkt från den som han anser har orsakat skadan, via de skadeståndsrättsliga reglerna. Det är ett vanligare förfaringsätt idag att använda sig av försäkringsavtalet för att få kompensation än att kräva skadestånd direkt av en skadevällande person. Försäkringsersättning innebär oftare en enklare procedur och det kan vara svårt att kräva skadestånd av den som orsakat skadan då en privatperson inte alltid kan uppbåda större summor.¹³⁸ Vid saksador är huvudregeln dock att en skadelidande inte är berättigad att få både skadestånd och försäkringsersättning. Det skall inte löna sig ekonomiskt att råka ut för en skada.¹³⁹

Skadeståndslagen är det dominerande lagverket i den svenska skadeståndslagstiftningen. SkL tillämpas oftast vid utomobligatoriska förhållanden, medan ersättningsreglerna i KFL är tillämpliga på kontraktsvillkor.¹⁴⁰ Innebörden av begreppet sakskada är inte densamma i skadeståndsrätten som i försäkringsrätten. Uttrycket används i SkL, men där definieras inte närmare vad som avses med det. I KFL förekommer det inte alls utan istället

¹³⁷ Hellner / Johansson "Skadeståndsrätt" (2000) s 21

¹³⁸ Hellner "Försäkringsrätt" (1994) s 24

¹³⁹ Hellner / Johansson a.a. s 430

¹⁴⁰ Bengtsson mfl "Skadestånd: lagstiftning och praxis med kommentarer" (1985) s 24

specificeras det i respektive försäkringsvillkor vad som avses med det. Ansvarsbegränsningar som försäkringsgivare gör gäller endast vid tillämpning av försäkringsvillkoren och kan inte tillämpas vid tolkning av SkL.¹⁴¹ För att skadestånd efter en inträffad sakskada skall utgå måste det föreligga ett kausalsamband mellan ett ansvarsgrundande faktum och följden därav för att skadestånd skall kunna utgå. Den skadevållandes handlande måste ha orsakat skadan och han måste också ha varit oaktsam.¹⁴² Vissa omständigheter utesluter skadeståndsansvar eller kan åtminstone medföra jämkning av skadeståndet, såsom nöd, nödvärn, tjänsteplikt och samtycke.¹⁴³

Inom skadeståndsrätten, liksom inom försäkringsrätten, tillämpas den allmänna principen att den som påstår att ett visst förhållande föreligger har bevisbördan för det. Av detta följer att det är den skadelidande som anses ha bevisbördan för att en skada inträffat (en motsatt fördelning av bevisbördan skulle kunna medföra att oskyldiga personer drabbades av skadeståndsskyldighet). Den skadelidande måste också bevisa att den mot vilken skadeståndsanspråket riktats har orsakat skadan genom ett culpöst handlande och att adekvat kausalitet föreläggat. Slutligen har den skadelidande också att visa på skadans omfattning.¹⁴⁴

Kravet på vållande är avgörande; om någon uppsåtligen försökt orsaka en skada men misslyckats undgår han skadeståndsskyldighet. För det fall att strikt ansvar föreläggat behövs dock inte vållande visas, eftersom skadeståndsskyldighet då automatiskt uppstår. För att en skadelidande skall ha rätt till skadestånd, måste han uppfylla det beviskrav som generellt gäller inom tvistemål, han måste kunna göra det styrkt att ett skadefall inträffat och att detta orsakats av skadevållarens culpösa handlande.¹⁴⁵ Detta beviskrav kan dock varieras; då många olika faktorer kan ha bidragit till skadan kan beviskravet varieras.¹⁴⁶ I ett skadeståndsmål är det inte ovanligt att den skadelidande anser att en viss person orsakat skadan, medan denne menar att så inte är fallet utan att skadan uppstått på något annat sätt. För vissa sådana situationer har i praxis en bevislättning införts för den skadelidandes del, då det kan vara förenat med stora svårigheter för honom att uppfylla beviskravet för culpa, speciellt om följderna av skadan är oöverstigliga.¹⁴⁷ HD har fastslagit att det då räcker om det med betraktande av samtliga omständigheter framstår som klart mera sannolikt att skadan uppstått pga de som ständigheter som den skadelidande åberopat än att så inte varit fallet.¹⁴⁸

¹⁴¹ Hellner / Johansson a.a. s 191

¹⁴² Andersson "Skyddsändamål och adekvans" (1993) s 25

¹⁴³ Hellner / Johansson a.a. s 113ff

¹⁴⁴ Hellner / Johansson a.a. s 195ff, Ekelöf / Boman "Rättegång IV" (1992) s 107

¹⁴⁵ Ekelöf / Boman a.a. s 62

¹⁴⁶ Hellner / Johansson a.a. s 145

¹⁴⁷ Bengtsson mfl a.a. s 68

¹⁴⁸ Så skedde t ex i NJA 1981 s 622 där ägaren till en regnbågsforellodling yrkade på skadestånd från kommunen då denna släppt ut fenol i ett avloppsdike som spritt sig in i odlingen och dödat fiskarna. I NJA 1982 s 421 skadades ett antal patienter efter att ha fått kontrastmedel insprutat i sig som förberedelse för röntgen. Måhända anser domstolarna att beviskravet bör lindras just när fråga är om gifter eller kemiska produkter.

Skadevållaren har bevisbördan för sina egna invändningar. Om han vill ha skadeståndet jämkat, till exempel därför att han anser att den skadelidande varit medvållande, har han således bevisbördan för att sådant medvållande förekommit och bidragit till skadan. Beviskravet är oftast detsamma som det normala i civilrättsliga förhållanden.¹⁴⁹ Den skadeståndsskyldige skall därför styrka sitt påstående, men vid komplicerade orsakssammanhang kan det dock ibland räcka att det görs klart mera sannolikt att medvållande förekommit.¹⁵⁰ Det är ofta förekommande att den som bevisligen vållat en skada påstår att omständigheter som varit utanför hans kontroll också har bidragit, såsom en tredje persons agerande eller händelser som ingen svarar för, såsom dåliga väderleksförhållanden. Om det är möjligt att särskilja vilken del av skadan som orsakats av vad, svarar skadevållaren endast för de delar som han bevisligen orsakat. Om en sådan uppdelning däremot inte är möjlig anses han bära svara för hela skadan.¹⁵¹

Frågan om adekvat kausalitet tycks vara av större betydelse vid skadeståndsbedömningar än vid fråga om försäkringsersättning. För att skadestånd skall kunna utgå måste den skadelidande visa att adekvans förelegat mellan den skadevållandes handlande och den inträffade skadan.¹⁵² Vid tillämpning av en skadeförsäkring får visserligen inte en försäkringstagares egna handlingar ha framkallat eller bidragit till ett försäkringsfall, men vid bedömningen av försäkringsersättning har dock ett utrymme för skälighetsaspekter lämnats som saknas vid skadeståndsbedömningen. Vid skadestånd har dessutom ingen generell hänsyn tagits till att vissa skadelidande kan ha svårare att uppfylla sitt beviskrav än andra. Det finns undantagssituationer där viss bevislättning råder men som huvudregel måste den som yrkar skadestånd styrka sitt anspråk medan en konsument som begär försäkringsersättning endast behöver göra det mera antagligt att ett försäkringsfall inträffat än att så inte är fallet. Beviskravet inom skadeståndsrätten är således strängare mot den skadelidande än det motsvarande inom försäkringsrätten.

6.3 Avtalsrätt

Avtal, avtals ogiltighet och jämkning av avtalsvillkor regleras i avtalslagen. Exempel på ogiltighetsgrunder kan vara bristande rättshandlingsförmåga hos en avtalspart, formella brister, att avtalet strider mot tro och heder enligt AvtL 33 § eller oskälighet enligt AvtL 36 §. På avtalsområdet tillämpas den generella principen som även används inom försäkringsrätten såväl som skadeståndsrätten; den som påstår ett visst rättsfaktum skall bevisa detta. Den som påstår att ett giltigt avtal ingåtts har således bevisbördan för detta och den som bestrider giltigheten av en skriftlig handling har bevisbördan för ogiltigheten. Om den som ålagts bevisbördan för att ett giltigt avtal ingåtts kan prestera en handling som visar att så är fallet, är det istället hans

¹⁴⁹ Bengtsson mfl a.a. s 67ff

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Bengtsson / Strömbäck "Skadeståndslagen – en kommentar" (2002) s 37

¹⁵² Hellner a.a. s 103

motpart som får bevisbördan för att denna handling inte innebär ett giltigt avtal.¹⁵³ För det fall att den skriftliga handlingen är felaktig, till exempel därför att den inte uppfyller alla formkrav, kan dock en omkastad bevisbörda förekomma så att den som åberopar handlingen kan bli skyldig att bevisa dess giltighet. I rättspraxis har också slagits fast att borgenären har bevisbördan för att en försträckning har skett och gäldenären bevisbördan för att han har betalat.¹⁵⁴ Beviskravet uppställs vanligen till att ett visst påstående skall styrkas, men bevislättnader kan ibland förekomma.¹⁵⁵

6.4 Köprätt

Inom köprätten fördelas bevisbördan enkelt uttryckt mellan säljaren och köparen beroende på vem som besitter godset. Om det finns hos säljaren har han bevisbördan för att inga fel finns, men om godset övertagits av köparen övergår istället bevisbördan på denne.¹⁵⁶ Enligt KöpL 27 § har köparen rätt till skadestånd för den skada han lider genom säljarens dröjsmål, om inte säljaren kan visa att alla rekvisit för befrielse från denna skadeståndsskyldighet är uppfyllda. Av lagrummet framgår därmed att det är säljaren som har bevisbördan för att hans ansvar är begränsat.¹⁵⁷ Det sägs inget om beviskravet i detta lagrum men det är rimligt att antaga att civilrättens normala beviskrav gäller (dock tillämpas ibland inom köprätten ett strängare beviskrav än inom försäkringsrätten; i KöpL 77 § regleras situationen när det är uppenbart, inte styrkt eller antagligt, att priset för varan inte täcker kostnaderna för en försäljning). Av KöpL 27 § 4 st framgår att köparen alltid har rätt till ersättning om det dröjsmål eller den förlust han råkat ut för beror på vårdslöshet från säljarens sida. Det är köparen som har bevisbördan för att säljaren handlat culpöst.¹⁵⁸ Köparen har också bevisbördan för sin reklamationshandling.¹⁵⁹ Förutsättningarna för skadeståndsskyldighet vid konsumentköp enligt KKöpL är desamma som vid KöpL, med undantaget att köparen inte behöver visa att säljaren förfarit culpöst. Han har rätt till skadestånd för den skada han lidit genom säljarens dröjsmål enligt KKöpL 14 §. Säljaren har bevisbördan för att rekvisiten för ansvarbefrielse är uppfyllda och skall visa att dröjsmålet eller felet berodde på omständigheter som låg utanför hans kontrollansvar.¹⁶⁰ Ett visst krav på adekvans föreligger; skadestånd skall inte utgå för en skada som varit en så osannolik följd av avtalsbrottet att den avtalsbrytande parten inte skäligen kunde ha räknat med den.¹⁶¹

¹⁵³ Adlercreutz "Avtalsrätt" (2000) s 226

¹⁵⁴ I NJA 1975 s 577 ålades gäldenären – ett dödsbo – bevisbördan för att det inte fanns något skuldebrev till ett annat dödsbo. Ingen lindring av beviskravet gjordes då det var två näringsidkare som tvistade.

¹⁵⁵ Adlercreutz a.a. s 131

¹⁵⁶ Hellner "Köprätt" (1976) s 150

¹⁵⁷ Håstad "Den nya köprätten" (2003) s 67

¹⁵⁸ Håstad a.a. s 69

¹⁵⁹ Ekelöf / Boman a.a. s 68

¹⁶⁰ Håstad a.a. s 239

¹⁶¹ Bengtsson "Nya jämningsmöjligheter" (1994) s 17

7 Avslutning

Under 1900-talet har de enskilda försäkringstagarnas ställning förbättrats avsevärt; tiden när de var förpliktade att följa stränga försäkringsvillkor till punkt och pricka för att ha möjlighet till försäkringsersättning är sedan länge förbi. Idag tillämpas istället betydligt mer konsumentvänliga principer, vilka har utarbetats i rättspraxis och som tillsammans med KFL ger ett förhållandevis gott skydd åt försäkringstagarna. Även om det hade varit önskvärt med en etablerad norm mot vilken alla omständigheter kunde mätas så att deras bevisstyrka enkelt hade kunnat avgöras, ter sig detta knappast möjligt i praktiken. Debatten ligger på det teoretiska planet. Dock har KFL varit i kraft i mer än två decennier, vilket har gett domstolarna tid att klargöra rättsläget och fastställa åtminstone huvudreglerna för bevisbördans fördelning och beviskravets styrka.

HD har i ett flertal fall uttalat att den försäkringstagare som begär försäkringsersättning har bevisbördan för att ett försäkringsfall inträffat, enligt den allmänna civilrättsliga principen att den som åberopar att ett visst förhållande föreligger också skall bevisa detta. Försäkringsgivaren har istället ålagts bevisbördan för att ersättning inte skall utgå eller åtminstone begränsas därför att försäkringstagaren har åsidosatt någon av sina biförpliktelser.

Denna fördelning av bevisbördan är förenlig med det faktum att försäkringstagaren är den som har haft det försäkrade objektet i sin ägo och därför faktiskt har lättare att frambringa nödvändig bevisning. Motsatsen vore opraktiskt och tidskrävande. Det kan visserligen invändas att försäkringskyddet inte medför avsett skydd när en försäkringsgivare enbart har att invända att försäkringsfall inte inträffat för att ansvaret sedan skall flyttas över på försäkringstagaren. Denne har ingått ett försäkringsavtal i syfte att vara ekonomiskt skyddad, men måste ändå bevisa att han är berättigad till avtalsskyddet. Det måste dock hållas i åtanke att om motsatsen gällde skulle skaderegleringen knappast effektiviseras. För det fall att försäkringsgivarna hade att motbevisa varje ersättningskrav där misstanke om oegentligheter förelåg, skulle handläggningstiden bli mycket lång. Varje ärende skulle kräva detaljerade kunskaper om just den försäkringstagarens ekonomi, boende och inköpsvanor. Detta förutsatt att det fanns några försäkringstagare som hade råd att betala de höjda premier vilka de ökade administrativa kostnaderna skulle resultera i.

Det beviskrav som den enskilde försäkringstagaren har att uppfylla för att han skall anses ha bevisat att en ersättningsbar skada uppstått skiljer sig från det som normalt tillämpas inom civilrätten. För att han skall anses ha fullgjort sin bevisskyldighet måste de sammanlagda omständigheterna göra att det framstår som mera antagligt att ett försäkringsfall inträffat än att så inte är fallet. Denna lindring av beviskravet har HD motiverat med att vissa omständigheter kan vara svåra att bevisa. Trots att exakt definition av beviskravet mera antagligt saknas, är det ändå accepterat att vid tvister rörande

huruvida försäkringsfall inträffat eller inte, så räcker det med bevisning som normalt inte skulle anses tillräcklig i ett tvistemål. Detta stämmer väl med tanken på ett ökat skydd för den enskilde konsumenten, vilket var det huvudsakliga skälet för införandet av KFL. Faktorer som tidigare brottslighet hos försäkringstagaren eller hans handlande före och efter försäkringsfallets inträffande kan emellertid skada trovärdigheten i hans uppgifter och göra det svårare för honom att uppfylla även detta låga beviskrav.

Av NJA 1984 s 501 I och II, som anses ha varit prejudicerande avseende beviskravet för när det skall bevisas att ett försäkringsfall inträffat, framgår inte uttryckligen att beviskravet mera antagligt konsekvent skall tillämpas vid alla sorters skadeförsäkringar. I domskälen talades endast om ”mål av förevarande slag”, med vilket avsågs rättsfall angående motorfordon. Emellertid har annan rättspraxis indikerat att detta låga beviskrav också kan gälla vid andra skadeförsäkringar. Det är dock troligt att det enda som skall göras mera antagligt vid andra skadeförsäkringar också är att ett försäkringsfall har inträffat. Andra omständigheter som försäkringstagaren har bevisbördan för skall istället styrkas. Det ligger i såväl försäkringsgivarnas som försäkringstagarnas intresse att ha en enhetlig rättstillämpning och därför tillämpa samma beviskrav i alla situationer där en konsument kan vara i underläge gentemot ett försäkringsbolag.

När en tvist istället avser huruvida en biförpliktelse har åsidosatts, är det nästan alltid försäkringsgivaren som skall bevisa att detta skett uppsåtligt medan försäkringstagaren oftast har bevisbördan för att han inte agerat oaktsamt. Vid framkallande av försäkringsfall måste försäkringstagaren också kunna bevisa att det inte förelegat adekvat kausalitet mellan hans handlande och skadan för att ha rätt till ersättning. Jag har inte funnit något rättsfall som indikerar vilket beviskrav en försäkringstagare skulle ha att uppfylla i dessa situationer och frågan tycks inte heller ha diskuterats i doktrin eller förarbeten. Det kan tyckas rimligt att försäkringstagaren endast skulle behöva göra det mera antagligt att han inte agerat oaktsamt (eller att kausalitet förelegat) eftersom konsumentförsäkringar avser att skydda just enskilda försäkringstagare som är i underläge gentemot ett stort försäkringsbolag. Vad som dock talar emot detta är det faktum att HD i ett flertal rättsfall uttryckligen påpekat att det enda rättsfaktum som behöver göras mera antagligt är att ett försäkringsfall har inträffat; alla andra rättsfakta skall styrkas. En generell sänkning av beviskravet vid konsumentförsäkringar skulle med stor sannolikhet underlätta försäkringsbedrägerier, vilket i längden också skulle sänka förtroendet för branschen och dessutom medföra kraftigt höjda premier. Det verkar därför troligt att när en biförpliktelse har åsidosatts måste försäkringstagaren faktiskt styrka att detta inte skett genom culpa från hans sida. Vem som kört en bil vid ett visst tillfälle, vem som har haft ett försäkrat intresse i ett försäkringsobjekt eller om påstått stulna varor alls funnits i försäkringstagarens besittning – detta är alla rättsfakta som inte medfört någon lindring av beviskravet. Det är antagligen inte lättare att bevisa vem som kört en bil vid ett visst tillfälle än att ett visst handlande inte varit oaktsamt och det är därför rimligt att försäkringstagaren också måste styrka att han inte förfarit oaktsamt.

Det beviskrav som försäkringsgivaren har att uppfylla vid åsidosättande av en biförpliktelse är det normala kravet för tvistemål. Invändningar mot ersättningsskyldigheten skall således styrkas. Varken i rättspraxis eller i doktrin har det förekommit några argument för att även detta beviskrav skulle behöva sänkas. Ett försäkringsbolag har större möjligheter att föra bevisning än en enskild person och ingen bevislindring är därför påkallad.

Inom en snar framtid kommer den svenska försäkringsrätten att moderniseras ytterligare då all försäkringsrättslig lagstiftning samlas i ett och samma lagverk. Inget tyder på att införandet av NFAL kommer att leda till några förändringar avseende bevisbördans fördelning eller beviskravet, varken för försäkringstagarna eller för försäkringsgivarna. Reglerna i KFL kommer att föras vidare i sak. Däremot kommer NFAL att medföra ökade skyldigheter för både försäkringsgivarna och försäkringstagarna.

I NFAL stadgas det uttryckligen att försäkringsersättning inte får sättas ned om det förelegat ansvarsbegränsande förhållanden och försäkringsgivaren varit medveten om detta men inte påpekat det. För upplysningsplikten gäller att försäkringsgivaren måste ställa för skaderisken relevanta frågor och att försäkringstagaren måste upplysas om att han är skyldig att anmäla fareökande åtgärder. Vidare kommer NFAL att begränsa försäkringsgivarens möjlighet att bestämma vad som är föreskrifter som måste efterlevas.

Försäkringstagaren kommer efter införandet av NFAL att vara förpliktad att meddela försäkringsgivaren om han är medveten om att han inte uppfyllt sin upplysningsplikt. Han åläggs också automatiskt en räddningsplikt, en biförpliktelse som enligt KFL måste finnas angiven i försäkringsavtalet för att vara bindande. Vid framkallande av försäkringsfall kommer inte endast försäkringstagarens agerande före skadan att beaktas utan även efter dess inträffande.

Avslutningsvis skall det påpekas att rättspraxis gjort det tydligt att en försäkrad konsument har en bättre rättsställning än de flesta andra parter i civilmål rörande andra rättsområden. I skadeståndsrätten, som företer mest likheter med försäkringsrätten, tillämpas ett strängare beviskrav än det som en försäkringstagare har att uppfylla. Följden av detta har blivit att det idag är lättare för en skadelidande att vända sig till sitt försäkringsbolag för ekonomisk kompensation istället för att yrka skadestånd av den skadevållande. Inte heller inom andra rättsområden tycks enligt min mening så förmånliga bevisregler för den enskilde föreligga som vid konsumentförsäkringar. En möjlig anledning till de förmånliga reglerna kan vara att kostnaderna för utbetald försäkringsersättning sprids över ett kollektiv av försäkringstagare och inte blir kännbart för en enskild person. Det har lämnats stort utrymme åt skälighetsbedömningar, då det ansetts viktigare att ersättning utgår i det enskilda fallet så att inte tilltron till det skydd försäkringar bidrar med i samhället undermineras. Försäkringstagarna måste kunna lita på att godtyckliga omständigheter inte avgör utgången i ett tvistemål utan att lika fall behandlas lika. Förutsägbarhet är en av rättsäkerhetens hörnstenar.

Bilaga A

Konsumentförsäkringslagen (1980:38)

30 § Har försäkringstagaren när försäkringen tecknades uppsåtligen eller genom oaktsamhet som inte är ringa lämnat en oriktig uppgift eller förtigit en omständighet av vikt, kan ersättning från försäkringen sättas ned i fråga om varje försäkrad. Nedsättningen görs efter vad som är skäligt med hänsyn till det verkliga förhållandets betydelse för försäkringsfallet och för omfattningen av skadan samt till försäkringstagarens uppsåt eller oaktsamhet och omständigheterna i övrigt.

31 § Har den försäkrade uppsåtligen eller genom oaktsamhet åsidosatt sina åligganden enligt försäkringsvillkoren, kan ersättningen från försäkringen sättas ned såvitt gäller honom. Nedsättningen görs efter vad som är skäligt med hänsyn till försummelsens betydelse för försäkringsfallet och för omfattningen av skadan samt till den försäkrades uppsåt eller oaktsamhet och omständigheterna i övrigt.

Med den försäkrade jämföras annan som har handlat med hans samtycke. Också den som beträffande försäkrad egendom har en väsentlig ekonomisk gemenskap med den försäkrade jämföras med denne. Detsamma gäller den som i den försäkrades ställe eller tillsammans med denne har haft tillsyn över försäkrad egendom, om förbehåll om detta har gjorts i försäkringsvillkoren.

32 § Har den försäkrade uppsåtligen framkallat försäkringsfallet genom grov vårdslöshet, kan försäkringsersättning som ej avser skadestånd sättas ned såvitt gäller honom. Har den försäkrade framkallat försäkringsfallet genom annan oaktsamhet som ej är ringa, kan försäkringsersättning som ej avser skadestånd sättas ned såvitt gäller honom, om förbehåll om nedsättning har gjorts i försäkringsvillkoren. Sådant förbehåll får göras endast om det är påkallat för att förebygga försäkringsfall eller det annars finns särskilda skäl. Nedsättningen görs efter vad som är skäligt med hänsyn till den försäkrades oaktsamhet och omständigheterna i övrigt.

Med den försäkrade jämföras annan som har handlat med hans samtycke. Också den som beträffande försäkrad egendom har en väsentlig ekonomisk gemenskap med den försäkrade jämföras med denne, om inte särskilda skäl talar mot detta.

33 § Även om försäkringstagaren eller den försäkrade har handlat på ett sätt som enligt 30-32 §§ kan föranleda att ersättning från försäkringen sätts ned eller inte lämnas, tillämpas inte dessa bestämmelser om han var i ett sådant sinnestillstånd som avses i 30 kap. 6 § brottsbalken eller under tolv år.

Vid tillämpningen av 31 § andra stycket eller 32 § tredje stycket skall den som var i ett sådant sinnestillstånd som avses i 30 kap. 6 § brottsbalken eller som var under tolv år jämföras med den försäkrade endast om han har handlat med dennes samtycke. Lag (1990:435).

34 § Har den ersättningsberättigade efter ett försäkringsfall uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet oriktigt uppgett eller förtigit eller dolt något av betydelse för bedömningen av hans rätt till ersättning från försäkringen, kan den ersättning som han annars skulle ha varit berättigad till sättas ned efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna.

Bilaga B

Proposition 2003/04:150 Ny försäkringsavtalslag

4 kap. Begränsningar av försäkringsbolagets ansvar

Upplyningsplikten

1 § Den som vill teckna en konsumentförsäkring är skyldig att på försäkringsbolagets begäran lämna upplysningar som kan ha betydelse för frågan om försäkringen skall meddelas. Detsamma gäller om försäkringstagaren begär att få försäkringen utvidgad eller förnyad. Försäkringstagaren skall ge riktiga och fullständiga svar på försäkringsbolagets frågor.

En försäkringstagare som inser att försäkringsbolaget tidigare har fått oriktiga eller ofullständiga uppgifter om förhållanden av uppenbar betydelse för riskbedömningen är skyldig att utan oskäligt dröjsmål rätta uppgifterna.

2 § Om försäkringstagaren vid fullgörande av sin upplysningsplikt enligt 1 § har förfarit svikligt eller i strid mot tro och heder, är avtalet ogiltigt enligt vad som sägs i lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område och försäkringsbolaget fritt från ansvar för försäkringsfall som inträffar därefter. I fråga om betald premie tillämpas 5 kap. 6 §.

Har försäkringstagaren annars uppsåtligen eller av oaktsamhet eftersatt sin upplysningsplikt enligt 1 §, kan ersättningen sättas ned i fråga om varje försäkrad efter vad som är skäligt med hänsyn till den betydelse förhållandet skulle ha haft för försäkringsbolagets bedömning av risken, det uppsåt eller den oaktsamhet som har förekommit och övriga omständigheter.

Riskökning

3 § Försäkringsbolaget får föreskriva i avtalsvillkoren att försäkringstagaren utan oskäligt dröjsmål skall anmäla till bolaget om ett förhållande som har angetts i avtalet och som är av väsentlig betydelse för risken ändras. Om försäkringstagaren försummar att göra en sådan anmälan, kan ersättningen från försäkringen sättas ned i fråga om varje försäkrad enligt vad som sägs i 2 § andra stycket.

Av 2 kap. 8 § framgår att ett villkor om anmälningsskyldighet enligt första stycket i vissa fall inte får åberopas av försäkringsbolaget om det inte särskilt har framhållits för försäkringstagaren.

När ersättningen inte får sättas ned

4 § Ersättningen får inte sättas ned enligt 2 § andra stycket eller enligt 3 § första stycket, om försäkringsbolaget när upplysningsplikten eftersattes insåg eller borde ha insett att lämnade uppgifter var oriktiga eller ofullständiga. Detsamma gäller om de oriktiga eller ofullständiga upplysningarna saknade eller senare har upphört att ha betydelse för avtalets innehåll.

Framkallande av försäkringsfall

5 § Om den försäkrade uppsåtligen har framkallat ett försäkringsfall, lämnas inte ersättning från försäkringen såvitt angår honom. Detsamma gäller i den mån den försäkrade uppsåtligen har förvärrat följderna av ett försäkringsfall.

Har den försäkrade genom grov vårdslöshet framkallat ett försäkringsfall eller förvärrat dess följder, kan ersättningen sättas ned såvitt angår honom efter vad som är skäligt med hänsyn till hans förhållanden och omständigheterna i övrigt.

Detsamma gäller om den försäkrade annars måste antas ha handlat eller underlåtit att handla i vetskap om att detta innebar en betydande risk för att skadan skulle inträffa.

Om det finns särskilda skäl på grund av försäkringens art, får försäkringsbolaget göra förbehåll i villkoren om att ersättningen får sättas ned enligt andra stycket även vid sådan vårdslöshet som inte är grov.

Säkerhetsföreskrifter

6 § Om den försäkrade vid försäkringsfallet har försummat att följa en säkerhetsföreskrift som framgår av försäkringsvillkoren eller av en författning som villkoren hänvisar till, kan ersättningen från försäkringen sättas ned såvitt angår honom efter vad som är skäligt med hänsyn till förhållandets samband med den inträffade skadan, det uppsåt eller den vårdslöshet som har förekommit och omständigheterna i övrigt.

Med säkerhetsföreskrift avses en föreskrift om vissa bestämda handlingssätt eller anordningar som är ägnade att förebygga eller begränsa skada eller om vissa bestämda kvalifikationer hos den försäkrade eller dennes anställda eller andra medhjälpare.

Av 2 kap. 8 § framgår att viktiga säkerhetsföreskrifter inte kan åberopas om de inte särskilt framhållits för försäkringstagaren.

Den försäkrades räddningsplikt

7 § När ett försäkringsfall inträffar eller kan befaras vara omedelbart förestående, skall den försäkrade efter förmåga vidta åtgärder för att hindra eller minska skadan och, om någon annan är ersättningskyldig, för att bevara den rätt försäkringsbolaget kan ha mot denne.

Har den försäkrade uppsåtligen åsidosatt sina skyldigheter enligt första stycket, kan ersättningen sättas ned såvitt angår honom efter vad som är skäligt med hänsyn till hans förhållanden och omständigheterna i övrigt. Detsamma gäller om den försäkrade har åsidosatt sina skyldigheter med vetskap om att det innebar en betydande risk för att skadan skulle inträffa eller annars genom grov vårdslöshet.

Identifikation med den försäkrade

8 § Om det anges i försäkringsvillkoren, skall i fall som avses i 5-7 §§ med den försäkrades handlande likställas handlande av

1. den som med den försäkrades samtycke har tillsyn över den försäkrade egendomen, och
2. den försäkrades make, sambo och annan familjemedlem, när den försäkrade egendomen utgör gemensam bostad eller bohag i en sådan bostad.

Första stycket tillämpas inte om det finns synnerliga skäl mot detta.

Undantag från bestämmelserna om begränsning av försäkringsbolagets ansvar

9 § Ersättning får inte sättas ned enligt detta kapitel på grund av

1. ringa oaktsamhet,
2. handlande av någon som var allvarligt psykiskt störd eller som var under tolv år, eller
3. handlande som avsåg att förebygga skada på person eller egendom i sådant nödläge att handlandet var försvarligt.

Vid försäkring mot skadeståndsansvar som kan uppkomma för den försäkrade (ansvarsförsäkring) tillämpas inte bestämmelserna om nedsättning av ersättning i 5 § andra stycket och 6 och 7 §§ i förhållande till den skadelidande. Om den försäkrade inte enligt någon författning är skyldig att ha ansvarsförsäkring som omfattar skadan, är försäkringsbolaget skyldigt att lämna ersättning bara i den utsträckning denna inte kan utges av den försäkrade.

Meddelande om att ansvarsbegränsning åberopas

10 § När försäkringsbolaget får kännedom om ett förhållande som vid försäkringsfall kan föranleda ansvarsbegränsning enligt detta kapitel, skall bolaget, om det vill göra gällande att dess ansvar skall begränsas, utan oskäligt dröjsmål lämna ett skriftligt meddelande om detta till försäkringstagaren och till den som annars kan göra anspråk på ersättning. Annars förlorar bolaget rätten att åberopa förhållandet mot den som skulle ha fått meddelandet, om inte försäkringstagaren eller den försäkrade har förfarit svikligt eller i strid mot tro och heder.

Källförteckning

Litteratur

- Adlercreutz, Axel *Avtalsrätt I*, 11 uppl, Studentlitteratur, Lund 2000
- Andersson, Håkan *Skyddsändamål och adekvans – om skadeståndsansvarets gränser*, Iustus Förlag, Uppsala 1993
- Baur, Anna Carolina & Roos, Carl Martin *Vad täcker hemförsäkringen?*, P A Norstedts & Söners Förlag, Lund 1979
- Bengtsson, Bertil *Försäkringsrätt – några huvudlinjer*, Norstedts Juridik AB, Stockholm 1999
- Bengtsson, Bertil, Nordenson, Ulf K. & Strömbäck, Erland *Skadestånd: lagstiftning och praxis med kommentarer*, 3 uppl, Liber Förlag, Stockholm 1985
- Bengtsson, Bertil & Strömbäck, Erland *Skadeståndslagen: en kommentar*, Norstedts Juridik, Stockholm 2002
- Bolding, Per Olof *Bevisbörda och beviskrav*, Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund, Lund 1983
- Bolding, Per Olof *Bevisbördan och den juridiska tekniken*, Appelbergs Boktryckeri AB, Uppsala 1951
- Cooter, Robert & Ulen, Thomas *Law and economics*, 3 uppl, Addison Wesley, Reading 2000
- Dawidson, Henrik mfl *Vad är försäkring?* 2 uppl, IFU Utbildnings AB, Stockholm 1988
- Ekelöf, Per Olof & Boman, Robert *Rättegång IV*, 6 uppl, Norstedts Juridik, Stockholm 1992
- Eklund, Rudolf & Hemberg, William *Lagen om försäkringsavtal av den 8 april 1927 jämte föranledda förändringar*, Norstedt, Stockholm 1957
- von Eyben, W E *Bevis*, Gads Forlag, Vojens 1986
- Gauffin, Lennart *Praktisk försäkringsrätt*, LiberFörlag, Malmö 1983

Hellner, Jan	<i>Försäkringsrätt</i> , 2 uppl, Försäkringsjuridiska föreningens publikation nr 15, Faksimil-upplaga, Stockholm 1994
Hellner, Jan	<i>Köprätt – kortfattad lärobok</i> , Norstedt, Stockholm 1976
Hellner, Jan & Johansson, Svante	<i>Skadeståndsrätt</i> , 6 uppl, Norstedts Juridik, Stockholm 2000
Håstad, Torgny	<i>Den nya köprätten</i> , 5 uppl, Iustus Förlag, Uppsala 2003
Lindell, Bengt	<i>Sakfrågor och rättsfrågor: en studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt</i> , Iustus Förlag, Uppsala 1987
Lindell, Bengt	<i>Civilprocessen</i> , 2 uppl, Iustus Förlag, Uppsala 2003
Lindell-Frantz, Eva	<i>Nedsättning av försäkringsersättning</i> , Nerenius & Santérus Förlag AB, Stockholm 1996
Nilsson, Edvard & Strömbäck Erland	<i>Konsumentförsäkringslagen</i> , Liber Förlag, Stockholm 1984
Peczenik, Aleksander med Aarnio, Aulis & Bergholtz, Gunnar	<i>Juridisk argumentation – en lärobok i allmän rättslära</i> , Norstedt, Stockholm 1990

Offentligt tryck

Prop. 1979/80:9	Konsumentförsäkringslag
Prop. 2003/04:150	Ny försäkringsavtalslag

Artiklar

"Det är skillnad på brottmål och civilmål" Försäkringstidningen 4/86

- Bengtsson, Bertil *21 uppsatser: Skadestånd och försäkring, grundlag, fastighetsrätt och miljö, ur domarens synvinkel*, Juristförlaget, Lund 2003
Artikel *"Nya jämningsmöjligheter"* (ur Festskrift till Anders Agell, 1994)
- Lindell, Bengt *"Bevisbördan i försäkringsmål"* Nordisk Försäkringstidskrift 2/1992
- Strömbäck, Erland *"Bra skadereglering kan bli bättre"* Försäkringstidningen 5/79
- Strömbäck, Erland *"Oriktig uppgift vid skaderegleringen"*, Festskrift till Jan Hellner, Norstedts, Stockholm 1984
- Christina Tengbom *"Hur skall försäkringstagarens trovärdighet bedömas?"* Försäkringstidningen 10/79
- Anders Thunström *"När tiderna blir sämre ökar försäkringsbedrägerierna"* Försäkringstidningen 3/93

Försäkringsvillkor

Folksam's försäkringsvillkor "Hem och villa", 2004-01-01

Länsförsäkringars försäkringsvillkor "Hemförsäkring", 2003-04-01

Trygg-Hansas försäkringsvillkor "Hem-, villahem- och fritidshusförsäkring" 2003-01-01

Övrigt

[Försäkringsförbundets hemsida: http://www.forsakringsforbundet.com/](http://www.forsakringsforbundet.com/)

Rättsfallsförteckning

NJA 1975 s 577

NJA 1981 s 622

NJA 1982 s 421

NJA 1984 s 501 I

NJA 1984 s 501 II

NJA 1984 s 829

NJA 1986 s 3

NJA 1986 s 358

NJA 1986 s 470

NJA 1990 s 93

NJA 1992 s 113

NJA 1994 s 449 I

NJA 1994 s 449 II

RH 1986:110

RH 1986:134

RH 1988:66

RH 1996:3

RH 2001:6